

Obsah

ÚVOD	2
1 TEORETICKÁ ČÁST	4
1.1 <i>Společné jídlo</i>	4
1.1.1 <i>Společné jídlo a rovnost</i>	4
1.1.2 <i>Společné jídlo a nerovnost</i>	5
1.1.3 <i>Společné jídlo a prestiž</i>	6
1.1.4 <i>Společné jídlo a svátky</i>	7
1.1.5 <i>Společné jídlo a každodennost</i>	8
1.2 <i>Sociálně komunikativní funkce jídla</i>	9
1.3 <i>Výzkumný problém, výzkumné otázky</i>	11
2 METODOLOGIE	13
2.1 <i>Průběh výzkumu</i>	13
2.2 <i>Metody sběru dat</i>	14
2.3 <i>Prostředí koleje Hvězda</i>	15
2.4 <i>Informátoři</i>	16
2.5 <i>Techniky analýzy dat</i>	17
2.6 <i>Etické aspekty výzkumu</i>	18
2.7 <i>Reflexe výzkumu a pozice výzkumníka</i>	19
3 PRAKTICKÁ ČÁST	21
3.1 <i>Příchod na kolej</i>	22
3.1.1 <i>Příklad mikrovlnné trouby</i>	24
3.2 <i>Sdílení a půjčování</i>	25
3.3 <i>Každodenní stravování</i>	29
3.3.1 <i>Ranní odchod do školy</i>	30
3.3.2 <i>Škola</i>	31
3.3.3 <i>Návrat na kolej</i>	33
3.3.3.1 <i>Vaření na koleji</i>	34
3.3.3.2 <i>Konzumace pokrmu</i>	38
3.3.4 <i>Víkendy</i>	39
3.3.5 <i>Shrnutí</i>	40
3.4 <i>Změny ve stravování</i>	41
3.5 <i>Jídlo jako součást sociálního života na koleji</i>	47
3.6 <i>Z koleje domů</i>	49
ZÁVĚR	53
SUMMARY	61
POUŽITÁ LITERATURA	63
SEZNAM PŘÍLOH	65
PŘÍLOHY	CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.

Úvod

Stravování je nedílnou součástí života každého člověka a tedy i každé společnosti. A stejně jako docházelo k historickému vývoji ve společnosti, tak i stravování prodělalo mnohé změny, ať již se jedná o způsoby získávání potravy, při přechodu od lovu a sběru k chovu domestikovaných zvířat a pěstování zemědělských plodin, vnímání jednotlivých potravin a jejich dopadu na člověka, nebo rozvoj kultury stolování a „dobrých způsobů“ při společném jídle.

Důležitým jevem spojeným se stravováním je společné jídlo, tedy událost, při které se sejde ať již celá komunita nebo rodina a společně jídlo sdílejí. Tímto aktem, který můžeme nalézt u všech kultur je utvrzována skupinová integrita, zároveň je však na základě obsazení společného stolu či obecně zasedacího pořádku zdůrazněna hierarchie skupiny skrze čestné místo určené pro náčelníka kmene nebo hlavu rodiny. S příchodem moderní doby se však akt společného jídla v rodině vytrácí. Jídlo již není rituálem, ale pouze všední záležitostí, ke které se přistupuje pragmaticky. Stravování se individualizuje a jeho společenský význam upadá [Dvořáková-Janů 1999: s. 18]. Tohoto jevu můžeme být svědky i v České republice, kde děti nejčastěji večeří pouze s částí rodiny (nejčastěji s matkou) [Fraňková, Dvořáková-Janů 2003: s. 169-170].

V rámci této bakalářské práce jsem se rozhodl zkoumat dopad tohoto jevu na studentech vysokých škol bydlících na koleji. Studium na vysoké škole je specifickým obdobím v životě člověka, ve kterém sice již jedinec dosáhl zcela právní subjektivity a je s ním ve společnosti nakládáno jako s dospělým. Kvůli pokračujícímu studiu, kterým se teprve připravuje na nástup do pozdějšího zaměstnání, však zůstává stále do značné míry závislý na rodičích. Pobytem na koleji se sice otvírá mnoho možností, jak nakládat se svým životem bez nutnosti si svá rozhodnutí obhájit před nepřítomnými rodiči, avšak zároveň se musí o sebe postarat sám. Student tedy má *vlastní stůl*, ale je u něj pouze *on sám*.

Rozhodl jsem se zkoumat tento fenomén kvalitativním přístupem a svá zjištění zformovat do podoby etnografické studie, jelikož právě tato cesta se mi zdá nejlepší k odhalení vnitřních motivů a postojů, se kterými studenti ke svému stravování přistupují, a ke zjištěním, jakou pozici v jejich životě jídlo zastává. Díky dlouhodobému charakteru daného výzkumu mi také bude umožněno sledovat, dochází-li v průběhu pobytu studentů na koleji v jejich postojích ke změně a následně odhalit podstatu tohoto obratu.

V teoretické části se budu nejdříve věnovat samotnému tématu společného jídla v lidské společnosti. Jedná se především o vliv tohoto aktu na posilování společenské integrity, hierarchie a na získání prestiže. Taktéž bude zmíněno propojení jídla a náboženských svátků. Poté bude ještě nastíněn současný sestupný trend v důležitosti společného jídla v rámci rodiny. Následovat pak ještě bude typologie komunikativně symbolických významů, které jsou jídlu v lidské společnosti přiřazeny. Na závěr teoretické části budou zmíněny výzkumné otázky, na které jsem se snažil odpovědět výzkumem. Další část bude část věnovaná metodologii, ve které popíšu průběh samotného výzkumu, zvolenou metodu, výběr respondentů a prostředí vysokoškolské koleje Hvězda. V praktické části pak budou prezentována nasbíraná data a z nich vyvozené závěry, kterých se mi podařilo tímto výzkumem dosáhnout.

1 Teoretická část

1.1 Společné jídlo

Jídlo mělo v lidské společnosti vždy velmi významné místo, jelikož se s ním pojilo samotné přežití jedince i celé skupiny. V dávné minulosti předkové člověka se kromě sběru plodů a různých kořínků věnovali i lovu. V případě lovu velkých zvířat, se kterým se pojil příslib větší kořisti, ale zároveň i větší riziko, se účastnila celá skupina lovců, která spolu musela spolupracovat. Takto ulovená zvěř se nedala zkonzumovat hned na místě - jednak kvůli velikosti samotné kořisti a zároveň kvůli nebezpečí napadení dalšími predátory – a musela být přenesena zpátky do tábořiště. Zde zřejmě došlo ke vzniku lidského zvyku dělení potravy a společného jídla, kdy se lovci dělili o kořist jak mezi sebou, tak i s ostatními členy skupiny [Sokol 2002: s. 35].

Jelikož jídlo bylo tak důležité pro samotné přežití, muselo být tak i přístupováno k jeho rozdělování a „v každém případě se jedná o malý rituál v určitém čase, kterému muž předsedá a rozděluje kusy jídla. Tím už byl položen základ pro rozsáhlou ritualizaci jídla, rozlišení ‘způsobů‘ a ‘nezpůsobů‘, kterému se i naše děti musí pracně naučit“ [l. c.]. V této dávné době byl tedy položen kulturní základ, na kterém dále stavěly následující generace.

1.1.1 Společné jídlo a rovnost

Akt společného jídla se vyskytuje v různých podobách ve všech kulturách. Jeho hlavním dopadem na spolustolovníky je pocit vzájemné sounáležitosti, integrity. „Při slavnostní hostině jde především o opakovaný zážitek, zkušenost společenství v míru a přátelství, sdílení toho nejlepšího, co je k dispozici, a ovšem také výraz individuality, jedinečnosti a dokonce úspěchu a prosperity tohoto společenství, výraz určitého ‘my‘, z něhož se všichni těšíme a na něj můžeme být hrdí“ [Sokol 2002: 36]. Tento jev je ještě více patrný, pokud jedinci jedí ze společné mísy či tentýž pokrm. „Každý z něho něco sní, každý vidí, že i ostatní si vzali. Je všeobecná snaha být spravedlivý a nikoho neošidit. Nejsilnější svazek mezi jedícími lidmi vzniká, když ujídají z jednoho zvířete, z jednoho těla, které znali i za živa jako jednotku, nebo z

bochníku chleba“ [Canetti 2007: s. 298]. Příkladem se nám dostává i při zkoumání starověkých společností, kterou byla například Mezopotámie. „Společenská vzájemnost se upevňovala během hostin, kdy podíl na stejném pokrmu posiloval mezi spolustolovníky svazky příbuznosti, blízkosti nebo přátelství. Společné jídlo ze stejné mísy či pití ze stejného poháru bylo vykládáno jako svědectví souladu“ [Glasnner 2004: s. 262].

Princip rovnosti se objevuje i v rituálech přijetí cizince, kdy hostitel a cizinec společně stolují. Takto vzniklá jednota mohla být trvalá, avšak častěji trvá pouze do vytrávení [Van Gennep 1997: s. 35]. Jak to však při rituálech spojených s postavou cizince bývá, ne vždy musí společné jídlo pro něj skončit dobře. "Cizinec se představil a přinesl dary. Hostitel jej oblékl a navoněl a pozval ho ke stolu. Během společného jídla byl pronesen přípitek a uspořádán zápas, buď jednoduchá slovní potyčka nebo skutečný zápas muže proti muži, v němž šlo o sázku. Jeden zvítězil a druhý prohrál. Jestliže zvítězil cizinec, byl přijat do společnosti, když naopak prohrál, jeho další osud závisel na jeho přemožiteli, který ho mohl zabít, učinit svým otrokem nebo přítelem" [Glasnner 2004: s. 84].

1.1.2 Společné jídlo a nerovnost

Ačkoliv společné jídlo může být zdrojem pocitu rovnosti, i tak tato rovnost není absolutní a nemusí se nutně vztahovat na všechny zúčastněné. Jelikož často sami společnosti nejsou rovnostářské, odráží se hierarchické rozdělení dané společnosti právě i v rámci společného jídla. Význačné osobnosti náleželo výsadní postavení, resp. *posezení* i u stolu. „Pokud byl přítomen král, zaujal místo jako první a služebníci před něho postavili stůl. Některé protokoly k hostinám ukazují, s jakou úzkostlivostí byl u stolu brán ohled na společenskou hierarchii, když byl činěn rozdíl mezi soustolovníky, kteří 'sedí na židli' a těmi, kteří 'sedí na bobku'“ [Glasnner 2004: s. 263-264]. Výsadní místa nejsou však určena pouze králům, týkají se i samotných postav hosta a hostitele. "Muži při slavnosti seděli v kruhu a ten nejvlivnější, řekněme mu hrdina (podle válečné statečnosti, narození, bohatství), usedal ve středu. Vedle něj seděl hostitel. Hrdina porcoval maso a rozděloval je podle statusu. Když se porcovala zadní část zvířete, nechal si hrdina stehno. Pokud chtěl stehno někdo jiný, musel hrdinu vyzvat na souboj"

[Felcman 2009: s. 96]. Právě tomu se snažil vyhnout ve známé legendě král Artuš pořízením kulatého stolu, kde by nebylo čestných a nadřazených míst.

1.1.3 Společné jídlo a prestiž

Získání společenské prestiže či potvrzení vlastní dominance se často stává součástí společného stolování. Ze středověku se dochovaly záznamy o pijáckých kláních mezi velmoži. Stejně tak velký apetit byl nutnou vlastností každého vůdce hodného následování¹. „Vydržet při pití mnoho platilo za znak pravého muže. Opít se až do němoty nebo dokonce svalit se na zem nebyla žádná ostuda, spíše naopak“ [Beranová 2005: s. 233].

Posílení vlastního statusu lze dosáhnout také množstvím lidí, které je hostitel schopen přizvat ke společné hostině, a množstvím a pestrostí podávané krmě. Z historických pramenů se nám dostává svědectví, jakých až monstrózních rozměrů dosahovalo hodování evropské, ale i české šlechty v průběhu historie. Pro ilustraci může posloužit svatba velmože Viléma z Rožmberka s Annou Marií Bádenskou konanou v roce 1578, která „se slavila od 16. ledna do 1. února. Přichystáno bylo 40 jelenů, 50 kusů srnčí zvěře, 50 nádob zvěřiny naložené v láku, 20 kusů černé zvěře, (...) 2050 koroptví, 20 677 drozdů, hrdliček a holubů, (...) 450 krmných vepřů, 1526 jitric, 456 jelit (...)“ [Beranová 2005: s. 230-231] a seznam dále pokračuje přes skopce, jehňata, voly, husy, krůty, desítky tisíc ryb a raků, dále pak chléb, máslo, sádlo, med a samozřejmě horentní množství piva a vína [l. c.].

Pokud nahlédneme do antropologických výzkumů, i zde nalezneme mnohé záznamy událostí, kdy byly hostiny součástí společenského života kmene. Jednou z nejznámějších je u severoamerických indiánů se vyskytující *potlač*, společenská a náboženská slavnost, při které dochází k výměně darů mezi kmenovými náčelníky, kteří se předhánějí ve velkorysosti, nebo okázale ničí svůj majetek za účelem

¹ I dnes se ve skupině především dospívající mládeže s odolností vůči alkoholu pojí určitá prestiž. Mladíci si tak dokazují vlastní mužnost a s počtem vypitých piv či sklenek tvrdého alkoholu pak stoupá i obdiv u ostatních členů skupiny.

manifestace postavení vlastního kmene a získání společenské prestiže² [Velký sociologický slovník 1996: s. 817].

1.1.4 Společné jídlo a svátky

Propojení stravování a náboženství je velmi pevné. Různé potraviny či pokrmy byly využívány při náboženských obřadech jako oběť pro získání božské přízně, například pro zajištění dobré úrody. „Obětovalo se jim obilí a různé plodiny, i když člověk neměl sám potraviny nazbyt“ [Fraňková, Dvořáková-Janů 2003: s. 136]. Jídlo tak sloužilo jako pojítka mezi lidmi a bohy, či lidmi a dušemi mrtvých [Dvořáková-Janů 1999: s. 18]. Například křesťanská církev měla vliv na stravování lidových vrstev. „Boli to najmä cirkvou predpísané dlhotrvajúce pôstne obdobia a pravidelne sa opakujúce sviatky, pri ktorých sa menil inak pomerne stabilný obsah jedál“ [Stoličná-Mikolajová 2004: s. 34]. V průběhu roku se střídali období půstu, kdy byla na stůl podávána pouze postní jídla (především rostlinná strava doplněná o studenokrevné živočichy – ryby, žáby), s obdobími hostin a posvícení, při kterých se konzumovaly různé druhy masa, koláčů a dalších slavnostních jídel [Tamtéž: s. 34-35]. Postní období například předchází Velikonocím, při kterých si věřící připomínají ukřižování a následné z mrtvých vstání Ježíše Krista.

S jídlem je také spojena náboženská symbolika v rámci různých obřadů. Při katolickém přijímání je věřícímu nabídnuta oplatka a doušek mešního vína, které symbolizují tělo a krev Páně. Další náboženskou symboliku můžeme v současnosti spatřit především při velkých křesťanských svátcích, kterými jsou Vánoce a Velikonoce. Ty jsou spojeny především s dodržováním různých zvyků a podáváním svátečních pokrmů. Symbolický význam těchto pokrmů však s postupující sekularizací západních společností mizí. Takový bude zřejmě i osud svatebního dortu. „Bílý svatební dort, představující tělo nevěsty oblečené do odpovídajících bílých svatebních šatů, rozkrojí ženich na znamení porušení jejího panenství, zatímco svrchní vrstva dortu se může uchovat na křtiny dosud nenarozeného dítěte, které je tak na svatební hostině

² Tento a další rituály zkoumal francouzský antropolog Marcel Mauss, který svá zjištění zaznamenal ve své slavné knize *Esej o daru*, kde poukazuje na vzniknuvší závazek obdarovaného k dárci. Obdobný závazek můžeme pozorovat i u studentů při sdílení a půjčování kuchyňského vybavení (případně i potravin), čemuž se též věnuji v praktické části této bakalářské práce.

symbolicky přítomno“ [Bowie 2008, s. 160]. Svatební dort je sice přítomen i na necírkevních svatbách, avšak jeho symbolický význam není důležitý a slouží spíše jako „podívaná“ pro svatební hosty.

1.1.5 Společné jídlo a každodennost

Společné jídlo však nejsou pouze nákladné hostiny, kterých se účastní zástupy hostů. Bylo součástí každodenního života rodiny, která se za této příležitosti sešla a posilovala tak své vzájemné vztahy sounáležitosti. Již dříve si lidé uvědomovali, že přítomnost jídla na jejich stolech není samozřejmostí, proto bylo společné jídlo v kruhu rodiny malým rituálem, při kterém se vyjadřoval vděk za toto požehnání. „Proto i každé rodinné jídlo začínalo aspoň krátkou modlitbou nebo obětí, v zemědělských společnostech připomínkou předků a vyjádřením díky“ [Sokol 2002: s. 34].

S příchodem moderní doby však došlo k mnohým společenským a kulturním změnám, které ovlivnily významnost společného jídla. Důležitým faktem je skutečnost, že v současnosti většina obyvatel světa není přímo konfrontována s ohrožením života svého a svých blízkých, a proto se tento pocit vděku vytrácí. Dalším jevem spojeným s modernitou je postupující individualizace, která postihuje i dnešní rodinu. Její členové žijí do značné míry své životy nezávisle na ostatních. V dnešní době je dosti běžné, že oba rodiče chodí do práce a dítě tráví velkou část dne ve škole. Příležitost ke společnému jídlu je v pracovních dnech velmi omezena. Rodinným jídlem se v těchto dnech stává večeře. I zde se však jídla často neúčastní celá rodina. S postupující sekularizací, se kterou se můžeme setkat v zemích západního světa, vyprchává i rituálně náboženský význam, který byl jídlu dříve přičítán.

V současnosti se stravování členů rodiny individualizuje a ztrácí pro ně další socio-kulturní význam. „Ľudia si už nesadajú pravidelne k stolu najesť sa vo vopred určenom čase, ale každý je vtedy, keď mu to vyhovuje, často aj pri iných činnostiach, najčastejšie pri sledovaní televízie, čo však vylučuje komunikáciu členov rodiny“ [Stoličná-Mikolajová 2004: s. 150]. Jídlo bez významu je *bezvýznamné*, tedy nedůležité – běžná, povrchní záležitost, která se ztrácí v kolotoči denní rutin. „...jídlo samo jako by se stávalo banálním aktem každodenního života a jeho běhu, jeho pouhou normovanou součástí ve skládance dnů, neboť bylo vyřazeno z kontextu sakrální pospolitosti lidí scházejících se okolo stolu. V procesu modernizace se jídlo stalo méně

významným aktem, jenž je tak zprofanován, že se zdá směšné jej v každodenním životě sdílet s druhým. (...) Tím se stal svět triviálnější, neboť se ztrátou ‚stolu‘ pro společné jídlo ztratili jsme i pocit pospolitosti a určitou náhradu za anonymní bytí“ [Dvořáková-Janů 1999: s. 18].

1.2 Sociálně komunikativní funkce jídla³

Jídlo má v lidské společnosti důležitou komunikativní funkci, je zatíženo určitým symbolickým významem, který mu lidé připisují, ať již individuálně nebo v rámci dané kultury. Může být vnímáno jako *prestižní produkt* a může zdůraznit vyšší sociální pozici elity nad ostatními. Tento symbolický význam je však produktům připsán danou kulturou, a proto i v jeho případě může docházet k jeho posunu v závislosti na kulturně historických změnách, ke kterým ve společnosti dochází. „Prestižní význam některých jídel doznal během historicky nepřilíš dlouhé doby mnohých změn“ [Fraňková, Dvořáková-Janů 2003: s. 238]. Ve středověkých společnostech například bílý pšeničný chléb náležel šlechtě a bohatým, zatímco černý chléb, který se peklo z mouky mleté z obilovin, které byly tehdy považovány za podřadné, patřil chudým. Za tímto stratifikačním znakem stála skutečnost, že pšenice byla méně odolná než ostatní obiloviny a jako taková byla i tedy vzácnější, tedy dražší [Montanari 2003: s. 36]. Naopak v současnosti žitný chléb je stavěn nad pšeničný. Stejně tak si povýšil med, který také v minulosti náležel chudým, je dnes vyzdvihován jakožto symbol zdraví, oproti cukru, který byl luxusním zbožím, je nyní všedním produktem [Fraňková, Dvořáková-Janů, 2003: s. 238]. Obdobným vývojem prošly samotné šlechtické hostiny. „Tehdejší hostiny [pořádané šlechtici ve 13. století; MP] se vyznačovaly především množstvím jídla a pití nebo bohatstvím drahého nádobí. Později se hostitelé uchýlovali k jídlům rafinovaně připravovaným a i předkládaným“ [Beranová 2005: s. 229]. A taktéž posílil prestižní význam zvěřiny, bez které se honosná hostina nemohla v 15. a 16. století obejít [l. c.].

Jídlo může také sloužit jako výraz *socio-kulturní identifikace*, kdy demonstruje pouto určité sociální skupiny a může tak i sloužit jako poznávací znamení určité

³ Kostra zde uvedené klasifikace je převzata z knihy *Psychologie výživy a sociální aspekty jídla* (s. 237) od autorek Slávky Fraňkové a Věry Dvořákové-Janů. K jednotlivým kategoriím je následně přidány příklady z bádání dalších autorů.

skupiny, kasty nebo třídy. Sem mohou být zařazena jídla z té které národní kuchyně. Například brinzové halušky, které jsou v současnosti považovány za národní jídlo Slováků, byly původně součástí jídelníčku obyvatel horských oblastí Slovenska, které si díky pomalejšímu hospodářskému pokroku udržely více tradičních znaků lidové kultury se silným vlivem pastýřské (valašské) kultury, což bylo následně využito při budování národní identity s odkazy na osobitost a starobylost slovenské kultury. Z tohoto důvodu se i halušky, co by jídlo horských pastýřů, stalo symbolem slovenské národní identity [Stoličná-Mikolajová 2004: s. 139]. Obdobnou roli pak sehrává i rituální pití čaje v Číně či Japonsku, kdy je proces přípravy a servírování čaje velmi důležitou složkou národní kultury. Případně anglická tradice podávání „čaje o páté“ („five o'clock tea“) [Fraňková, Dvořáková-Janů, 2003: s. 139].

Jídlo může sloužit jako *fetiš nebo posilovat jistotu* – například při stresových situacích. Také mu může být přičítána magicko-religiózní funkce. Do této kategorie můžeme zařadit například sklenku tvrdého alkoholu podávaného při vypjatých situacích „na kuráž“, případně „na uklidnění“. Ačkoliv alkohol působí na lidský organismus relaxačním účinkem, pocit úlevy vzniká samotným aktem pití, než s nástupem reálných účinků požitého alkoholu. V moderní době se též mnozí lidé trpící nadváhou upínají k „zázračným“ pilulkám na hubnutí, které za ně vyřeší všechny jejich problémy s váhou a fyzickým vzhledem. Obdobně mnozí návštěvníci posiloven spatřují řešení svých problémů na cestě k ideální postavě v plastikových dózách doplňků výživy.

Jídlo je také *zdrojem hédonických pocitů* – skrze svoji chuť, vůni a vzhled nabízí jedinci konzumace pokrmů slast, požitek i prostředek komunikace. Tomuto tématu se ve své knize *Fiziologie chuti* věnuje známý kuchař a labužník své doby, Brillat-Savarin. Zde nabízí nespočet úvah o jednotlivých smyslech a jejich vzájemném působení, o hladu a potěšeních, které se člověku nabízí při konzumaci rozličných pokrmů a nápojů. Poukazuje na dopad konzumované stravy na psychické rozpoložení jedince v průběhu konzumace i následného trávení. Například chuti přičítá základní dvě úlohy: jednak nás skrze požitek vede k obnovení ztrát způsobenými samotnou existencí a zároveň nám pomáhá při výběru potravy [Brillat-Savarin, 1987: s. 26].

Jídlo může též sloužit pouze jako *funkční produkt*, jakožto pouhý zdroj energie a tělu potřebných živin. Z této perspektivy je jídlo symbolicky a komunikačně neutrální.

1.3 Výzkumný problém, výzkumné otázky

Problematicke lidského stravování se věnují mnohé přírodní i humanitní vědy, avšak stále zůstává mnoho nezodpovězených otázek a bílých míst, která je potřeba zaplnit. Při výběru tématu mě upoutalo prostředí vysokoškolských kolejí, jelikož se jedná o velmi specifické bydlení a s ním spojený i způsob života. Jak je možné v těchto podmínkách realizovat vlastní stravování a jakých podob nabývá? Studenti se přestěhováním z domova, kde byli doposud vázáni určitým systémem norem, hodnot a očekávání, jejichž dodržování bylo vyžadováno rodiči, dostávají do zcela nového prostředí, kde si vlastní rozhodnutí a chování do značné míry musí obhájit jen sami před sebou, což se týká i vlastního stravování.

Po prvních interakcích s informátory a krátkém pobytu na koleji, jsem se rozhodl zaměřit se několik základních témat, ke kterým jsem následně zformuloval výzkumné otázky. Prvním velkým tématem, na který jsem se rozhodl zaměřit při zkoumání, je **stravování a každodennost**, tedy skutečnost, že se studenti musí vypořádat s potřebou přijímat potravu v průběhu každého dne a musí tuto skutečnost zahrnout do všech ostatních svých aktivit. Jelikož jsem si za metodu zvolil etnografický výzkum, bude toto téma obsahovat široké spektrum informací o každodenním životě studentů – jejich denní návyky a stravování jak v rámci samotné koleje, tak i mimo ni.

Studenti přicházející na kolej sdílejí velmi obdobnou startovní pozici – jsou vzdáleni od rodinného zázemí, často jsou po většinu pracovního týdne vyčerpáni školní docházkou a povinnostmi s ní spojenými a jsou často zcela závislí na finanční podpoře ze strany svých rodičů. Stejně i vybavení koleje a potravní zdroje v jejím okolí tento fakt pouze utvrzují. Do jaké míry je tedy stravování studentů formováno individuálními postoji a rozhodnutími a nakolik jsou k němu dotlačeni svojí specifickou situací (*student a obyvatel koleje*)? A jak vnímají své stravování samotní studenti?

Další výzkumnou otázku jsem si položil v souvislosti s přítomností určitých výkyvů od standardů jejich každodenního stravování. Studenti si občas připravují **pokrmu, které se vymykají ze všedního každodenního stravování** na koleji. V čem tkví podstata této náhle změny? Rozhodl jsem se tedy zjistit, co je příčinou této odchylky v chování a v jakých směrech se tyto typy pokrmů od sebe navzájem liší s přihlédnutím k situaci, ve které jsou dané pokrmy podávány.

Na koleji je možno strávit i několik let bez nutnosti hledat si nové bydlení – být tedy obklopen do jisté míry i stálým, konstantním prostředím. Dochází v průběhu

delšího pobytu na koleji i k dalším změnám ve stravování? **Vyvíjí se postoj studentů k vlastnímu stravování?** Dochází u studentů ke změně ve stravování na základě různých příčin, nebo mají vždy něco společného? Dochází k těmto změnám v rámci samotného jedince nebo dochází ke změně z důvodu rozšíření doposud individuálního stravování o další osobu?

Při zkoumání hmotné kultury kolejních „domácností“ jsem narazil na zajímavý fenomén, který velmi dobře odráží samotnou atmosféru kolejního života a jeho možných podob - jedná se o **sdílení a půjčování kuchyňského vybavení**. Zatímco v některých případech bylo sdíleno značné množství vybavení, v jiných spolubydlící žili zcela nezávisle jeden na druhém, ačkoliv potenciál k vzájemnému půjčování věcí se zde nacházel. Porovnáváním jednotlivých případů, kdy jsem se soustředil na podobnosti a rozdíly mezi jednotlivými domácnostmi, jsem se pokusil najít příčinu této různorodosti.

Poslední výzkumná otázka se bude týkat **návratů studentů domů k rodičům**. Je to jednoznačně zajímavé téma, jelikož při nastěhování se na kolej je člověku dána větší míra svobody ve vlastním jednání a tvorbě individuálních hodnot a norem spojených se stravováním. Má tato skutečnost dopad na stravování doma? Jak studenti vnímají návraty domů? Skrze rozhovory s informátory se pokusím odhalit, jak návštěvy domova zapadají do celkového rámce kolejního života.

2 Metodologie

V této kapitole se budu zabývat představením metodologické části výzkumu. Za výzkumnou metodu jsem si zvolil etnografický terénní výzkum a po svém nastěhování na kolej jsem se po dobu patnácti měsíců podílel na běžném studentském kolejním životě. Přicházel jsem do kontaktu s jejími obyvateli, vedl rozhovory se svými informátory a dalšími způsoby sbíral potřebná data k zodpovězení výzkumných otázek, které jsem si po prvních kontaktech s prostředím vytýčil.

Při volbě metody jsem se rozhodl pro kvalitativní výzkum, konkrétně pro etnografický výzkum, jelikož jeho induktivní přístup, kdy se k závěrům dochází od jednotlivostí, považuji v případě zkoumání života současného studentstva za velmi vhodný. Mezi základní požadavky etnografického výzkumu patří dlouhodobé zúčastněné pozorování, díky kterému je badateli umožněno podrobně nahlédnout do zkoumané oblasti. Tuto podmínku je v případě výzkumu na vysokoškolské koleji možno splnit, jelikož pokud je studentovi kolej jednou přidělena, jako se mi to před začátkem výzkumu podařilo, může na ní zůstat ubytován i po dobu několika let.

2.1 Průběh výzkumu

V době výběru tématu bakalářské práce na jaře 2010 jsem byl velmi nespokojen se svým aktuálním bydlením v podnájmu a začal jsem se rozhlížet po jiných možnostech. Vysokoškolská kolej Hvězda se jevila díky své ceně, blízkosti ke škole a určitému ryziho studentského života jako ideální řešení. Jelikož tato kolej slouží z velké části pro studenty FSV UK a několik mých spolužáků zde bylo v té době ubytováno, získal jsem od nich reference na samotnou kolej, kterou hodnotili celkově kladně. Díky nim jsem se dokonce několikrát dostal i do samotného areálu koleje a mohl si tak prohlédnout interiéry kuchyňek a několika pokojů. Mé dojmy z doby před započítím výzkumu byly takové, že sice budovy a jejich vybavení jsou dosti staré, avšak to jen podtrhovalo studentskou atmosféru, kterou jsem si s daným místem pojal. Rozhodl jsem se proto s příchodem nového školního roku se na kolej přestěhovat a spojit s tím i svoji budoucí bakalářskou práci, která si vezme za téma studentské kolejní stravování.

2.2 Metody sběru dat

Pro sběr materiálu jsem využil technik *zúčastněného pozorování* a *polostrukturovaných rozhovorů*. Zúčastněné pozorování lze definovat jako „dlouhodobé, systematické a reflexivní sledování probíhajících aktivit přímo ve zkoumaném terénu s cílem objevit a reprezentovat sociální život a proces“ [Šed'ová 2007: s. 143]. Díky němu bych měl být schopen hlubšího pochopení chování studentů v prostředí při přípravě pokrmů v prostoru kolejních kuchyněk, případně při akcích, kterých se účastnilo více lidí, které se odehrávaly opět v kolejních kuchyňkách nebo na pokoji některého z účastníků. Při těchto příležitostech jsem mohl sledovat studenty v jejich přirozeném prostředí a měl větší šanci je pochopit.

Při tomto pozorování jsem vystupoval v pozici insidera, což mi velmi usnadnilo navazování kontaktů s obyvateli koleje a porozumění pozorovaných událostí. Z těchto pozorování, která se odehrávala v podstatě denně při pohybu v prostředí koleje, jsem si průběžně zaznamenával poznámky o různých situacích, jichž jsem byl svědkem, které se buď často opakovaly u různých studentů, nebo se naopak z od ostatních lišily. Když jsem si následně pročítal své zápisky, snažil jsem na jejich základě formulovat hlavní témata, na která se budu chtít své práci změřit.

Pouhé zúčastněné pozorování by však pro obsáhnutí stravování studentů bylo nedostačující, jelikož mnohé jevy spadající pod tento fenomén se odehrává mimo dosah pozorovatele v průběhu dne mimo zdi koleje, případně za zavřenými dveřmi kolejních pokojů, kam nemá badatel volný přístup. I kdyby povolení ke vstupu dostal, samotná jeho přítomnost by velmi ovlivnila chování studenta. Proto bylo nutné užít i metodu rozhovorů s jednotlivými studenty, abych z nich mohl čerpat potřebná data.

Důležitou roli sehrály rozhovory s dvěma *klíčovými informátory*⁴ – Kristýnou a Lindou. Díky jejich výpovědím jsem si mohl utvořit základní obraz o životě na koleji. Obě studentky pobývaly tou dobu na koleji třetím rokem, avšak zatímco Kristýna bydlí na „buňce“, Linda obývá dvoulůžkový pokoj bez sociálního zařízení. Když jsem tedy s nimi provedl *hloubkové polostrukturované rozhovory* o životních podmínkách na koleji, dostalo se mi náhledu do života studentů obývajících dva nejrozšířenější druhy ubytování v rámci koleje Hvězda. Vedle jejich osobních zkušeností s pobytem

⁴ „Tito 'klíčoví informátoři' mají schopnost vysvětlit a zobecnit svoji kulturu a umožňují tak výzkumníkovi pochopit jejich svět.“ [Soukup 2000: s. 19]

jsem se jich tázal i na zážitky jejich známých, či na jevy, které považují za běžné v rámci typu jejich bydlení.

Na základě dosud nasbíraných dat jsem upravil scénář pro rozhovory s dalšími informátory, které posléze následovaly. V nich jsem se již soustředil více na probírání jejich osobních zkušeností s pobytem na koleji a propojením stravování s jejich každodenním životem. Připravený scénář mi též měl pomoci, abych se respondentů neopomněl zeptat na nějaký tematický okruh či důležitou skutečnost, abych pak mohl jednotlivé výpovědi navzájem porovnávat.

Všechny rozhovory probíhaly na pokoji dotazovaného respondenta, takže vedle dat získaných samotným rozhovorem jsem sledoval i stav pokoje, díky čemuž jsem si mohl vytvořit lepší obrázek o samotném studentovi. Navíc byl respondent ve svém vlastním prostředí, mohl se po pokoji pohybovat a některé své odpovědi doprovázel ukazováním na zmiňované věci, především když jsme se dostaly k tématu kuchyňského vybavení, kterým oplývá. Z rozhovorů jsem si pořizoval audio záznam, který jsem následně přepisoval pro potřeby analýzy. Při rozhovorech jsem si též dělal krátké poznámky do bloku, pokud respondent zmínil něco, co nadměru upoutalo moji pozornost a chtěl jsem se k tomu následně v průběhu rozhovoru opět vrátit nebo se na tuto skutečnost zaměřit i v dalších rozhovorech.

Nutno též zmínit neformální rozhovory s ostatními obyvateli, které se konaly v průběhu mého zúčastněného pozorování ve společných kolejních kuchyňkách. Většinou se jednalo o volné rozhovory, které vyplývaly z té které situace. Při nich jsem si mohl ověřovat první výsledky vzešlé z analýzy dosud nasbíraných dat.

Na závěr nutno ještě zmínit, že jsem pro lepší interpretaci dat pořídil fotografie koleje a jejích interiérů, aby si čtenář mohl snadněji představit životní podmínky studentů v průběhu výzkumu a zasadit si předkládané výsledky do skutečných reálií.

2.3 Prostředí koleje Hvězda

Prostředí vysokoškolské koleje je velmi specifické a je nutné se s tímto prostředím seznámit, aby bylo možné si představit kulisy, ve kterých se v praktické části zmiňované příklady odehrávají. Vysokoškolská kolej je v podstatě samotným aktérem, který do značné míry ovlivňuje jednání jeho obyvatel. Musíme si uvědomit, že mnohé jevy, ke kterým zde dochází, vznikají *právě proto*, že se v tomto prostředí odehrávají.

Studenti nejednají zavěšení v pomyslném vzduchoprázdnu, ale jsou pevně připoutáni k okolní realitě.

Prostor koleje je rozdělen do šesti budov – tři bloky obsahují především dvoulůžkové pokoje bez sociálního zařízení a zbylé tři bloky tzv. *buňky*, které se skládají z dvou oddělených dvoulůžkových pokojů. Součástí buněk je společná kuchyňka, koupelna a záchod. Naopak pro obyvatele pokojů bez sociálního zařízení jsou záchody, koupelna se sprchami a kuchyňka společné a nacházejí se na obou koncích každého patra v blízkosti schodů.

Celková kapacita koleje v době výzkumu byla 1786 lůžek, přičemž část kapacity je určena pro manželskou kolej. Ubytování jsou zde studenti mnoha rozdílných fakult, což se podepisuje na značné pestrosti obyvatel. Nalezneme zde studenty právnických fakult, FSV, FHS, studenty medicíny nebo MFF. Místní kolorit dále zpestřují ještě zahraniční studenti na studijních pobytech v Praze. Součástí areálu je též ubytovací kancelář, restaurační zařízení Hospůdka Na Hvězdě, jejíž součástí je zahrádka, a klub Hvězda, pro který je kolej známa i mezi studenty, kteří přímo na koleji nebydlí.

V okolí koleje se nachází supermarket Kaufland, který je od ní vzdálen přibližně patnáct minut chůze a je v blízkosti dopravního uzlu na Vypichu. Dalším obchodem je supermarket obchodního řetězce Billa, který se nachází osm minut chůze od koleje na Petřinách. Zde sídlí i třetí v rozhovorech zmiňovaný obchod – Norma. V jejich blízkosti se též nachází prodejna Žabka, tu však v rozhovorech nezmínil ani jeden respondent a při přímém dotazu na tento obchod, uvedli, že jeho služeb nevyužívají. Pro doplnění nutno zmínit ještě řeznictví, které se též vyskytuje na Petřinách.

2.4 Informátoři

Kvůli značné diverzně obyvatelstva koleje jsem se rozhodl, že je nutné některé skupiny z mého výzkumu vyřadit, jelikož nespádají do výzkumného záměru. V případě jejich zahrnutí, by došlo neúnosnému nárůstu nároků výzkumu a k narušení jeho konzistence. První skupinou, která byla vyřazena, byli obyvatelé manželských kolejí. Ačkoliv i oni mohou nadále pokračovat ve studiu, jejich životní situace je zcela jiná než studenta v několika prvních letech na vysoké škole, a proto nezapadá do zkoumaného problému. Dále byli vyřazeni zahraniční studenti (výjimku tvoří studenti ze Slovenska), jelikož u nich mohou sehrát důležitou roli kulturní rozdíly mezi

jejich domovinou a Českou republikou. Zároveň sami zahraniční studenti často pocházejí navzájem z velmi rozdílného prostředí, což by jen dále vedlo k rozmělnění získaných dat.

Rozhodl jsem se tedy provést rozhovory se studenty a studentkami bydlícími v době výzkumu na koleji Hvězda na jednolůžkových pokojích bez sociálního zařízení nebo na buňce. Díky *metodě sněhové koule*⁵, kdy jsem od svých klíčových informátorů, Lindy a Kristýny, které jsem znal již z dřívějšíka, dostal kontakt na studenty bydlící na koleji Hvězda, kteří by byli případně ochotni podílet se na mém výzkumu z pozice informátora. Aby takto získaná skupina informátorů nebyla příliš provázaná, což by mohlo ovlivnit nasbíraná data, využil jsem i referencí od lidí vyskytující se mimo kolej, kteří mi tak umožnili získat informátory, kteří nejsou s ostatními nikterak ve styku a navzájem se neznají.

Dohromady byly uskutečněny rozhovory s deseti studenty.⁶ Při výběru respondentů jsem se proto řídil podle několika základních charakteristik, kterými se jednotliví studenti od sebe liší tak, aby co nejlépe odráželi pestrost obyvatelstva koleje a co nejlépe pokrývali zkoumané téma. Jednalo se o tyto znaky: *pohlaví respondenta, typ ubytování, délka pobytu na koleji a studovaný obor*.

2.5 Techniky analýzy dat

Analýza kvalitativního výzkumu by neměla být ponechána na závěr výzkumu po skončení sběru dat, ale, jak zdůrazňuje Silverman (2005)⁷, již od samotného počátku sběru by se výzkumník měl snažit získaná data dále zpracovávat. Díky dlouhodobému průběhu etnografického výzkumu, je pro něj typické, že dochází ke kombinaci průběžného sběru dat s metodami induktivní analýzy, kdy se od jednotlivých skutečností dochází k nějakému zastřešujícímu závěru. Právě díky souběžnosti sběru a analýzy dat je možné získané prvotní závěry zpětně promítnou do samotného jejich sběru, a tak ho

⁵ „**snowball sample** (výběr na principu sněhové koule) Výzkumník naváže kontakt s určitou skupinou jedinců, pomocí nichž se pak dostává k dalším relevantním jedincům.“ [Hendl 2008: s. 390]

⁶ Jejich přehled společně se základními charakteristikami je uveden v Příloze 1

⁷ Silverman 2005: s. 131

i ovlivnit. Tento fakt mimo jiné pomáhá badateli udržet výzkum ve směru jeho výzkumného záměru.

Z tohoto důvodu jsem zahájil *doslovnou transkripci* okamžitě po rozhovorech se svými klíčovými informátory. Když jsem měl hotové přepisy v rukách, mohl jsem se pustit do *otevřeného kódování*, kdy jsem si některé výroky či pasáže rozhovorů zatrhl a přiřadil k nim určitý pojem. Ten měl jednak být vázán přímo na data, avšak dalo se s ním zároveň manipulovat i na abstraktnější úrovni. Ještě více abstraktní byly na to vytvořené kategorie, které obsahovaly několik propojených pojmů. Skrze tuto redukci dat jsem se snažil pochopit, *co* mi respondent vlastně říkal. V této fázi to mělo především účinek na podobu scénáře rozhovoru, kdy došlo ke konkretizaci tematických okruhů a změně v jejich pořadí, případně některá témata byla vypuštěna a nahrazena novými. Tento proces pak následně pokračoval v průběhu rozhovorů s mými dalšími informátory. Analýza rozhovorů byla průběžně obohacována o zápisky ze zúčastněného pozorování a neformálních rozhovorů. Vzniklé hypotézy jsem následně ověřoval dotazy na samotné informátory i při neformálních rozhovorech s ostatními obyvateli koleje.

2.6 Etické aspekty výzkumu

Etická pravidla jsou nedílnou součástí společenskovedního výzkumu, ať již se odehrává v jakémkoliv prostředí. Z tohoto důvodu jsem všechny studenty, se kterými jsem prováděl hloubkové rozhovory, seznámil ve stručnosti s tématem mé bakalářské práce a ubezpečil je, že se všemi informacemi, které mi během „oficiálních“ rozhovorů i mimo ně sdělí, bude nakládáno zcela anonymně, aby tak byla zaručena ochrana osobních údajů. Zároveň jsem jim sdělil, že následující rozhovor zaznamenám na magnetofon pro potřeby dalšího výzkumu.

Též jsem jim sdělil, že pro ochranu jejich osobních údajů a citlivých informací, které mi případně sdělí, nebudu při tvorbě přepisů, ve vlastních poznámkách a v rámci psaní bakalářské práce užívat jejich pravá jména či kohokoliv jiného, jehož jméno v průběhu rozhovorů zazní, ale užiju mnou vytvořené pseudonymy. Ze stejného důvodu není přesněji lokalizováno umístění pokoje respondentů v rámci koleje či dokonce jejich částí, ale je zmíněn pouze jeho typ, ve kterém informátor bydlí. Poté jsem je poprosil, aby na začátku audio-záznamu potvrdili, že byli s těmito informacemi seznámeni a teprve poté jsme přešli k samotné náplni rozhovoru.

Jelikož mnohá data či ověřování hypotéz proběhlo v rámci zúčastněného pozorování, musel jsem etický aspekt výzkumu i v tomto případě do jisté míry uplatnit. Při pozorování každodenních aktivit obyvatel kolejí jsem zůstal v anonymitě, abych tak nenarušil „přirozenost“ sledované situace. Pokud jsem však zapředl se studenty rozhovor - například při přípravě jídla v prostoru společných kuchyňek - osvětlil jsem jim svůj zájem o probírané téma právě probíhajícím výzkumem zakončeným psaním bakalářské práce, s čímž měli všichni pochopení, ačkoliv nejdnou se nad zvoleným tématem podivovali.

2.7 Reflexe výzkumu a pozice výzkumníka

Při etnografickém výzkumu existují nebezpečí ohrožující jeho validitu. Lincoln a Guba (1985)⁸ je rozdělují do tří hlavních kategorií. První z nich je *reaktivita*, tedy skutečnost, že samotná přítomnost výzkumníka může ovlivnit zkoumané procesy. To ovlivnilo především pozorování obyvatel kolejí v prostoru společné kuchyňky. Nelze tedy pouhým pozorováním zjistit, jak se jedinec chová, když je si vědom, že je sám. Tato data jsem mohl čerpat pouze z rozhovorů s informátory.

Tyto výpovědi jsou však ohroženy dalším nebezpečím a tím je *zkreslení ze strany účastníků*. Výzkumník si nemůže být nikdy zcela jist, zda získané informace jsou objektivní a pravdivé, zda naopak nejsou do značné míry ovlivněny subjektivním vnímáním daného jedince, dotazovaný informace zamlčuje, zkresluje či dokonce lže. Toto riziko jsem se snažil minimalizovat navozením přátelské atmosféry při rozhovorech a ujištěním respondentů o jejich anonymitě. Zároveň mi pomohlo i to, že jsem v průběhu svého pobytu na vlastní kůži zažil obdobné situace, které mi popisovali sami respondenti. Získal jsem tak možnost si vytvořit názor založený na vlastních zkušenostech.

S tímto se však pojí i poslední kategorie nebezpečí ohrožující validitu výzkumu – *zkreslení ze strany výzkumníka*, kdy dochází k ovlivnění výběru výzkumných otázek či dokonce zpochybnění oprávněnosti závěrů z důvodu zatížení výzkumníka subjektivními předsudky a teoriemi. Jisté míry subjektivity se nelze zcela zbavit, avšak snažil jsem se například při hloubkových rozhovorech udržet si „od sebe“ určitý odstup

⁸ Lincolnová a Guba (1985), in Hendl, Jan; *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*, Portál, Praha 2008, s. 148.

a soustředil se na profesionální vedení interview. Další cestou, jak je možné udržet objektivitu a nezasahovat svojí osobností do výzkumu, je kritický přístup k vlastním poznámkám a případné zpochybnění jejich nezájatosti.

Na závěr je nutné přiznat skutečnost, že i já sám jsem nezůstal neovlivněn zkoumanou tématikou a výpověďmi svých respondentů. Jak bude rozvedeno níže, mnohé změny ve stravování studentů byly způsobeny vystavením se vlivu dalších lidí s rozdílnými přístupy k jídlu a jeho přípravě. Toho jsem měl díky povaze výzkumu dostatek a již v samotném počátku výzkumu jsem byl zaskočen, na jaké úrovni – při srovnání se mnou samým – se někteří studenti stravují. I to zřejmě mělo vliv na to, jak k jídlu a stravování obecně přistupuji dnes.

3 Praktická část

V této části své bakalářské práce se budu snažit představit výsledky svého výzkumu stravování studentů bydlících na koleji Hvězda. Nejdříve se zaměřím na samotný příchod studentů na kolej, jaké byly jejich pocity při nastěhování a zda se naplnila jejich očekávání, která si s sebou z domova přinášeli. Zmíněny budou především přípravy, které studenti podnikli před samotným přestěhováním. Jejich první měsíce v novém prostředí a jak si v průběhu tohoto období vybavili vlastní „domácnost“. Jelikož se v této úvodní části do značné míry budu zabývat hmotnou kulturou stravování studentů, tedy především kuchyňským vybavením, které si studenti pořídili před nebo v průběhu svého pobytu, zařadil jsem ji za tuto část. V krátkosti se zmíním o sdílení a půjčování si kuchyňského vybavení mezi studenty.

Následovat bude představení „běžných“ stravovacích návyků studentů během jejich pobytu na koleji v průběhu jejich dne či týdne. Toto seznámení s „běžnými“ stravovacími návyky jednak slouží samo o sobě jako popis stravování studentů a s tím spojené základní zákonitosti, které ho formují, následně však tento vzor poslouží i při srovnání s výjimkami v chování. Na různých příkladech pak se budu snažit představit příčiny těchto odchylek v chování studentů. Bude se především jednat o situace, kdy jednotlivec připravuje pokrm, servíruje ho a konzumuje sám a kdy je těmto jevům přítomen jeden či více dalších lidí.

K tomuto oddílu má velmi blízko i následující téma - změna stravování v jeho celku. Díky i několikaletému pobytu studentů na koleji můžeme zkoumat i změny, ke kterým došlo v rámci jejich stravování v průběhu tohoto dlouhého období, a dávat je do vztahu se změnami, které se odehrály v jejich životě jako takovém – postupující studium na vysoké škole, výjezd do zahraničí, partneři a následně i partnerské soužití v rámci koleje.

Na závěr ještě bude uvedeno, jak studenti vnímají domov a jak se jejich vlastní stravování podepisuje na vztazích s rodinou při jejich návštěvách doma. Může zde docházet ke konfliktům způsobenými rozdíly ve stravovacích návycích studentů a jejich rodičů.

3.1 Příklad na kolej

Přestěhování na kolej je důležitým mezníkem v osamostatňování se od rodičů, jelikož jedinec za sebe přebírá větší míru odpovědnosti. Po dobu několika dnů, někdy i týdnů, musí být schopen sám se o sebe postarat. Samotnému přestěhování tedy předcházelo období příprav, kdy studenti sháněli informace o podmínkách na koleji Hvězda a vysokoškolských kolejích obecně, aby se tak na něj mohli připravit. Studenti jako zdroj svých informací často využívali poznatků od rodinných příslušníků, známých a kamarádů, kteří buď měli s kolejí Hvězda či s pobytem na vysokoškolské koleji vlastní zkušenosti nebo je získali z doslechu. Dále pak byla využívána i různá diskusní fóra či články na internetu: „*Jeden kluk z kolejišního fóra, který tady (Kolej Hvězda) bydlel už dřív a už jako věděl, jak to tady chodí, mi poradil jako úplně se vším...*“ [Kristýna].

K samotnému nastěhování nedochází často najednou. Ubytovaný si postupně přiváží další a další věci a tím se vybaví a pokryje potřeby samostatného bydlení. Díky seznámení s prostředím „na vlastní kůži“ si tak může udělat lepší obrázek, co je třeba ještě pořídit. Důležitou součástí samostatného bydlení je fakt, že se student musí i samostatně stravovat. Ačkoliv jedinec může využívat možnosti mimo-kolejišního stravování (menzy, restaurace, stánky s rychlým občerstvením apod.), předpokládá se, že si některé pokrmy v průběhu dne bude připravovat sám. Z tohoto důvodu budoucí obyvatelé koleje shromažďují potřebné *kuchyňské vybavení*⁹.

Ačkoliv se mezi informátory skladba přivezeného vybavení lišila, jedno měla společné – jeho původ. Jednalo se z valné části o nadbytečné kusy z vybavení domácnosti rodičů či blízkých příbuzných. „*A všechno (kuchyňské vybavení) je to typu, že doma to už není potřeba, tak šup s tím na kolej*“ [Kristýna]. „*Tohle všechno (vybavení) jsem bral z domova. Jsme to měli uložený v krabicích v garáži. A třeba ten wok dostali rodiče při nákupu v obchodě, tak mi ho hned dali*“ [Martin]. V případech, kdy se vybavení muselo pořizovat nové, se podíleli často na jeho koupi rodiče studenta, jako tomu bylo při zabydlování Lindy, která vybavení nakupovala

⁹ Pod tento pojem spadá jak náčiní určené k přípravě pokrmů (pánve, hrnce, nože,....), tak i vybavení používané při konzumaci (nádobí, příbory, sklenice, hrnky,....).

s matkou. I zde je však společnou vlastností tohoto zdroje pro studenta v podstatě *nulová finanční náročnost*.

V ostatních případech, kdy si studenti museli koupit některý kus vybavení sami, se rozhodovali, zda je daný kus potřeba pro hladké fungování na koleji. Jednalo-li se tedy o *základní kuchyňské vybavení*, to znamená vybavení umožňující základní přípravu teplé i studené kuchyně a její podávání, byl zakoupen. Výjimku tvoří Hynek, který se dokázal po několika týdnech obejít například bez talířů. Po tuto dobu konzumoval připravené pokrmy přímo z hrnce, ve kterém je připravoval. Zda je tedy vybavení zakoupeno, závisí na nárocích, které kladou studenti na svoje stravování, a tedy nakolik považují daný kus za postradatelný. Důležitou roli při tom sehrává i cena.

Scénáři, kdy si student zařídí vlastní soběstačnou domácnost obsahující výše zmíněný *základ*, se vymykají příběhy dvou respondentů. Případ Kristýny se zase od ostatních liší tím, že se nastěhovala na buňku již se zařízenou kuchyňkou. „*Když jsem přišla, tak to byl dost jako zvláštní pocit, jelikož jsem přišla na úplně zařízenou buňku, kde bylo fakt vidět, že je tam někdo fakt dlouhou dobu. Tam bylo všechno – lednička, mikrovlnka, všechno*“ [Kristýna]. Nakonec si na buňku dovezla několik kusů nádobí, příborů, sklenic a hrnek, avšak měla z toho rozporuplné pocity, jelikož jí to podle jejích slov připadalo, že „*nosí dříví do lesa*“. Díky možnosti využívat na buňce již přítomné kuchyňské vybavení, nebyla Kristýna závislá pouze na své vlastní vybavení.

Případ Viktora je specifický v tom, že se na kolej stěhoval s tím, že sám si vařit ani nebude. Několik let zde totiž bydlí Viktorovi blízká osoba - Dana, která často vaří ve velkém do zásoby - buď pro vlastní potřebu, nebo jídlo konzumují ve více lidech. S ní se Viktor dohodl na tom, že pokud bude chtít, bude se moci u ní během svého pobytu na koleji stravovat, čehož informátor, jak uvedl, často využívá – téměř denně. To ve spojení se skutečností, že zásadně nesnídá a v blízkosti jeho školy se nachází menza, vyústilo ve fakt, že si na kolej ani žádné kuchyňské vybavení potřebné k tepelné přípravě pokrmů nepřivezl. „*Jednou, když byl Jarry (spolubydlící) nemocnej, tak jsem mu šel dát vařit vodu na těstoviny, že jsem jako napustil hrnec vody a postavil jsem to na sporák, to bylo asi největší vaření, co jsem tady dělal v kuchyňce*“ [Viktor]. To komentuje tím, že by mu stačilo jedno teplé jídlo denně, což se naplní již samotným obědem v menze, a díky možnosti stravovat se u dalšího obyvatele koleje si nepotřebuje vařit ani o víkendu, kdy je menza zavřená. Ačkoliv si na kolej dovezl sadu talířů a příbory, tak využívá pouze jednu misku, lžíci a skleničku.

Viktor jako jediný z informátorů přicházel na kolej s tím, že si nebude sám vařit vůbec. Ostatní informátoři se stěhovali s vidinou vlastního vaření, avšak i mezi nimi můžeme nalézt rozdíly v tom, jakých kvalit měly připravované pokrmy v těchto představách v budoucnu dosahovat. Mezi mužskými informátory jsem se obecně setkal s lhostejnějším přístupem k vlastnímu stravování a ani jejich nároky nebyly příliš vysoké. Naopak ženy se přiznaly, že na kolej přicházely s představou, že si budou připravovat plnohodnotná jídla, která budou dosahovat určité úrovně. Nakonec však od těchto předsevzetí upouštěly, snížily své nároky a jejich vaření se redukovalo na přípravu rychlých a jednoduchých jídel, stejně jako tomu bylo i v případě mužů. *„Myslela som si, že si budem vo veľkom variť, normálne jedla (...) Nakoniec som si tak dobre zo začiatku nevarila, pretože sa mi nechcelo variť len pre jednu osobu. Nakoniec som zostala len pri pizze a párkoch“* [Linda]. Tento fakt se následně odrazil ve skutečnosti, že studenti sice dále čerpali z domácích zdrojů, avšak pořízení vybavení přesahující základ hrazený z vlastních peněz, odkládali na později. Za příklad může sloužit mikrovlnná trouba, o které se při rozhovorech zmínili všichni respondenti, ať již komentovali její využití v domácnosti nebo o jejím pořízení teprve uvažovali.

3.1.1 Příklad mikrovlnné trouby

Mezi hlavní pozitiva, která se pojila s jejím využíváním, byla zmiňována především funkce ohřevu pokrmů. Ta byla hodnocena jako „elegantní“, ve smyslu jednoduchosti až prostosti přípravy. Zatímco její alternativou bylo ohřátí jídla v kuchyňce na plotně, které ovšem zahrnovalo nutnost přenášet pokrm z pokoje do kuchyňky, což obyvatelé dvojlůžkových pokojů bez sociálního zařízení řadí mezi velké obtíže stravování na koleji. Dále pak samotný ohřev je náročnější na provedení, jelikož vyžaduje studentovu přítomnost a pojí se s ním i riziko, že při nedostatečné pozornosti bude jídlo připáleno. *„Jednak je příjemný, že si člověk může ohřát večeři na pokoji a za druhý je to takový elegantní způsob, jak si ohřát jídlo, jelikož dělat to na plotně je zdlouhavý a ani ten výsledek není takovej“* [Hynek].

Ačkoliv o jejím pořízení čerství obyvatelé uvažují, pokud se na jejím pořízení nehodlají finančně podílet jejich rodiče, je její nákup odložen na později – je totiž vyhodnoceno, že její nákup není tak akutní. Musíme si uvědomit, že studenti v této době

připravují pokrmy především o velikosti jedné velké porce, která je po její přípravě okamžitě zkonsumována, případně je jedena postupně v průběhu celého večera, přičemž si studenti především připravují pokrmy, jejichž konzumace není podmíněna nutným ohřevem samotného jídla.

Situace se však může změnit, když na koleji pobývá student již delší dobu, kdy si již přivydlává a jeho finanční situace se zlepšuje nebo se též o finanční zátěž může podělit se svým spolubydlícím či spolubydlícími při tom, že by takto pořízenou mikrovlnnou troubu spolubydlící sdíleli. Taktéž složitější pokrmy, jejichž příprava je pracnější a obecně náročnější, je výhodnější připravovat ve větším množství a napříště pouze ohřát již hotové porce. Z těchto důvodů se mikrovlnná trouba zakupuje zpravidla až při delším pobytu na koleji, kdy dojde k odklonu od způsobu stravování zpočátku pobytu.

3.2 Sdílení a půjčování

Jak z rozhovorů se studenty vyplynulo, kromě vybavení společných kuchyňek¹⁰ a svého vlastního, které si buď přivezli z domova, nebo dodatečně zakoupili, též často využívají vybavení, které jim je „půjčeno“ či ho s někým „sdílí“. Těmito termíny označují dva základní typy vztahů mezi věcí a jedincem a jedinci navzájem. Zatímco první se vyznačuje jasně danou postavou majitele, vlastníka vybavení, který na ní má výsadní právo a může ji dle svého uvážení půjčovat ostatním lidem bez toho, aby toto výsadní právo pozbyl. V případě „sdílení“ se tato postava nevyskytuje a využívání věci je řízeno vzájemnou domluvou mezi lidmi, kteří se o danou věc dělí. Oba tyto pojmy v praxi představují pouze dva body, mezi nimiž tyto vzájemné vztahy dosahují různé intenzity.

Při jednotlivých rozhovorech byly zmíněny příklady z dřívějšího i aktuálního pobytu na koleji, kdy studenti mezi sebou nesdíleli ani si nepůjčovali nic až k příkladu, kdy byla většina kuchyňského vybavení sdílena k volnému užívání obyvatel pokojů. Jak se ukázalo při analýze, základní prvkem, na kterém stály

¹⁰ Ať již se jedná o kuchyňky umístěné v rámci pokojů se sociálním zařízením či mimo, na obou koncích jednotlivých pater daných k užívání obyvatelům pokojů bez sociálního zařízení.

anebo padaly všechny v rozhovorech zmíněné majetkové vztahy, byly právě vztahy mezilidské, osobní.

Na počátku samotného bydlení na koleji se často stává, že nově příchozí student nikoho nezná, a tedy nemá s nikým vytvořené žádné vztahy. Prvními osobami, se kterými si student vytváří vztahy, jsou jeho spolubydlíci. S nimi se však zpočátku nemusí vůbec dostat do styku, jako tomu bylo například v případě Kristýny, jejíž spolubydlíci se nacházeli ve vedlejším pokoji za zavřenými dveřmi a díky rozdílným denním harmonogramům nepřicházeli ve větší míře do kontaktu. Často se také stává, že se studenti nastěhují do prázdného pokoje a jejich spolubydlíci dorazí až po několika týdnech či měsících. Poté, co dojde k vzájemnému setkání nových spolubydlíci, vzájemné vztahy jsou stále teprve ve svém počátku, dochází k vzájemnému oťukávání. V tomto období tedy studenti při přípravě potravy využívají pouze „své“ a „kolejní“ vybavení, každý z nich funguje ve své samostatné domácnosti, přestože obytný prostor sdílí.

Z tohoto schématu vyčnívá příklad Hynka, který se začal dělit o své kuchyňské vybavení hned vzápětí, co se k němu nastěhoval jeho nový spolubydlíci. Ten na oplátku uvolnil k užívání Hynkovi zase svoji přivezenou výbavu, která tu jeho doplňovala¹¹. Společně tedy dosáhli kvality vybavení, které by jinak bylo pro ně jednotlivě finančně náročné, jelikož této výbavy se jim z domácích zdrojů nedostávalo. Byla to tedy pro oba spolubydlíci výhodná dohoda. I zde však zásadní roli sehrály vzájemné vztahy, respektive otevřený a vstřícný přístup obou zúčastněných. Ten společně s možností vzájemné prospěšnosti/potřebnosti urychlil jinak pozvolnější proces budování vzájemných materiálních vztahů.

Mezi nejčastěji půjčované a sdílené věci v kolejní domácnosti se počítají různé specifické kuchyňské nástroje jako například otvíráky na konzervy či vývrtky, které bývají za tímto účelem vystaveny všem na snadno dosažitelném místě. Též sem můžeme zařadit právě i často zmiňovanou mikrovlnnou troubu či lednici, kdy by jejich dvojí výskyt například na běžném dvoulůžkovém pokoji bez sociálního zařízení byl velkou zátěží pro volný obytný prostor. Kromě případu Hynka respondenti bydlíci na dvoulůžkovém pokoji bez sociálního zařízení se svými spolubydlíci nábodí a přístroje příliš nesdílí, jelikož patří k základnímu vybavení a většina studentů si

¹¹ Součástí Hynkova vybavení byla pánev a dva různě velké hrnce, jeden plný příbor a osobní hrneček, ale nedostávalo se mu různých talířů a skleniček, jejichž držitelem byl naopak jeho nový spolubydlíci.

ho pořídí před samotným příchodem na kolej. Pouze v případech nouze, kdy je všechno nádobí špinavé a studentovi se ho nechce umýt, tak se může stát, že požádá o jeho půjčení svého spolubydlícího.

V případě obyvatel buněk je situace do jisté míry jiná, jelikož zde je prostor pro přípravu pokrmů součástí samotné buňky. O prostor se sice dělí pouze čtyři lidé, což je několikanásobně méně než v případě kuchyněk na jednotlivých patrech. Rozdíl je však v tom, že slouží i jako úložiště vybavení a jako takové je limitováno malými rozměry kuchyňky na buňce¹². Tato skutečnost působí do jisté míry jako tlak prostředí na studenty, aby bylo kuchyňské vybavení mezi spoluobyteli buněk půjčováno/sdíleno. Jelikož v případě, že se v kuchyňce vyskytuje již například kávovar nebo sada hrnců, které jejich majitel uvolnil k společnému užívání, jeví se jako nadbytečné, či zbytečné pořízení duplicitního kávovaru či nadbytečného počtu nádobí, které by pouze zabíralo místo.

Kromě samotného půjčování a sdílení kuchyňského vybavení, se tento fenomén též vztahuje na některé potraviny. Zářným příkladem je situaci, kdy je společná lednice, jejíž úložný prostor je využíván více jedinci. Čím menší podíl objemu lednice připadá na jednotlivce, tím se zvyšuje šance, že dojde k dohodě o sdílení jejího obsahu. Kečup, hořčice, mléko a máslo/margarín jsou nejběžnějšími potravinami, které jsou uvolněny ze soukromého vlastnictví¹³. Sandra se například také při rozhovoru zmínila o speciální nádobce na koření (mletý pepř, paprika, grilovací koření apod.) – jakmile je sem přidáno koření, automaticky ho mohou využívat i ostatní obyvatelé pokoje. S tímto prvkem jsem se též setkal i u Hynka, který takto též sdílel různá koření se svým spolubydlícím.

Podmínkou pro vznik podobných jevů je přítomnost „dobré vůle“, tedy kladného přístupu zúčastněných jedinců k společnému bydlení, kdy se mnohé záležitosti musí řešit na základě kompromisů, právě jako tomu je v případě sdílení určitých potravin a vybavení. Bez ní by bydlení v podobném typu ubytování bylo jen velmi obtížné.

¹² Samozřejmě tu byla možnost skladovat vybavení v pokoji, tam se však ukládali pouze soukromé kusy, tedy vybavení, které nebylo určeno ke sdílení – přesunutím věcí z pokoje do kuchyňky, tedy z prostoru osobního do veřejného, se i samotné vybavení symbolicky přesunuje ze sféry vlastnictví soukromého do sféry společného.

¹³ Může se však stát, že ani sdílení některých potravin v lednici nemá dostatečný efekt šetřeného úložného prostoru a je nutno pořídít buď větší lednici, nebo ještě jeden exemplář.

Na obou dvou typech pokojů je možno bydlet nepřetržitě i po dobu několika let. Pokud si spolubydlící navzájem vyhovují a nechtějí riskovat, že by příště nemuseli mít takové štěstí na spolubydlící, nemusí se nutně měnit ani jeho osazenstvo. Případně se mohou dva lidé k sobě sestěhovat a bydlet spolu – ať již se jedná o přátele či pár. Filip sice změnil po prvním ročníku pokoj a z buňky se přestěhoval na dvoulůžkový pokoj bez sociálního zařízení, avšak za spolubydlícího měl svého kamaráda z dob bydlení na buňce. O rok na to, když se vracel zpět, opět se sestěhovala skupina přátel k sobě. Důvodem bylo, jak uvedl, že pokud člověk bydlí s někým známým, kamarádem, společná domácnost je pak mnohem více otevřená a fungování v ní mnohem hladší. Sám pak jejich domácnost označil za „jediný fungující socialismus na světě“, jelikož kuchyňka je volnou zónou, kde se všechno v podstatě sdílí a to až na nepočtené výjimky (osobní potraviny a drahý alkohol).

Dobré vztahy a vzájemná důvěra mezi obyvateli pokoje hraje zásadní roli při formování těchto vztahů sdílení a půjčování. Pozitivní vztahy v osobní sféře se kladně odráží ve větší ochotě větší ochotě věci půjčovat či sdílet. Ne všichni však mají takové štěstí na spolubydlícího a ne vždy si obyvatelé jednoho pokoje „sednou“. Na koleji se vyskytuje celá škála vzájemných vztahů. Svě o tom ví například Linda, která bydlela v době rozhovoru na koleji již třetím rokem a v každém roce měla novou spolubydlící. Jak sama uvedla, nejlépe si rozuměla se svojí druhou spolubydlící, se kterou si vytvořila přátelský vztah. Sdílely mikrovlnnou troubu, střídaly se v mytí společného nádobí a dokonce i na pořízení „nové“ větší lednice se finančně podílely. Linda toto období hodnotila velmi kladně. Naopak se svou další spolubydlící si skutečně „nesedly“, a přestože bylo Lindou nabídnuto volné užívání vlastní mikrovlnné trouby, coby vstřícné gesto, její nová spolubydlící toho nevyužívala a operovala pouze ve své soukromé domácnosti. Vzájemný nesoulad a četné konflikty vyústily nakonec v odstěhování Lindy do jiného pokoje.

Vztahy půjčování a sdílení jsou součástí mezilidských vztahů, jsou jejím specifickým případem, kdy jsou do těchto vazeb zahrnuty i hmotné předměty. Čím jsou osobní vztahy mezi studenty lepší a trvají déle, tím jsou studenti svolněji, jak k půjčování, tak i k uvolnění svých soukromých věcí k volnému využívání ostatními – sdílení. Dopad tohoto vztahu funguje i naopak. Čím více si studenti navzájem půjčují věci (čímž si navzájem dávají najevo svoji dobrou vůli), tím se jejich vzájemné vztahy zlepšují. Tento vztah umocňuje především užitek z těchto vztahů plynoucí pro všechny

zúčastněné strany, například půjčování či sdílení vybavení, které není tedy nutné pořizovat, případně sdílení finančních nároků při nákupu. V neposlední řadě zde figurují i limity samotného kolejniho ubytování – čím méně je využitelného prostoru pro vybavení, tím se zvyšuje tlak na šetření místa i skrze sdílení jedné věci ostatními.

3.3 Každodenní stravování

Samostatné stravování před studenta staví mnohá rozhodnutí, která je nutno učinit. Díky značné vzdálenosti od domova, kdy se student dostává z dosahu přímé kontroly rodičů, si může vytvořit vlastní mechanismy, jak se vypořádat s obtížemi vlastního stravování. Představy a hodnoty „normálního“ stravování si sice člověk přináší z domova, kde mu byly skrze socializaci vštěpovány, avšak kontrola rodičů jejich uplatňování je během pobytu studenta na koleji právě díky význačné vzdálenosti velmi omezená¹⁴. Nové prostředí tedy s sebou přináší i potenciál ke změně původních stravovacích návyků a vytvoření vlastních, individuálních, které se mohou často velmi lišit od těch, na které byl doposud uvyklý z domova. Stravují se studenti na koleji „jako doma“ pouze s tím rozdílem, že si jídlo musí připravovat i konzumovat sami nebo zde dochází k vytváření nových forem?

Během rozhovorů jsem se studentů tázal na průběh jejich dne během prvního roku pobytu na koleji. Zajímalo mě především, jak do jejich denního rytmu zapadalo stravování a jaké hlavní faktory zde figurovaly. Ukázalo se, že studenti svůj první rok opisují velmi podobnými slovy. Ačkoliv se jejich individuální rozvrhy lišily jak s počátkem výuky, tak i počtu hodin strávených ve škole, shodli se v tom, že během prvního roku při srovnání s následujícími roky strávili ve škole nejvíce času. Studenti to zdůvodňovali především kvantem samotných předmětů, počátečním zápallem do studia a snahou o „dobrý start“. Navíc škola nabízela možnost kontaktu se spolužáky a rozvíjení nových vztahů v kolektivu vrstevníků. *„No do školy jsem chodil 4x týdně. (...) V té době bylo pro všechno hrozně nový – nový lidi, nová škola... takový čerstvý. A i přednášky mě ještě bavily. Navíc se člověk viděl se spolužákama a tak...“* [Martin].

¹⁴ Jedná se výhradně o popis vlastního stravování studenty při jejich návštěvě domova. Jediný přímější vliv, který rodiče mají na stravování svých potomků na koleji, můžeme nalézt v darování již připraveného jídla.

3.3.1 Ranní odchod do školy

Právě „povinnost“ školní docházky velmi určovala formu stravování respondentů. Kvůli výuce probíhající v dopoledních hodinách byli studenti nuceni vstávat „brzo ráno“¹⁵, kdy snídaně byla odbyta pouze v rychlosti jednoduchým pokrmem, jehož výběr závisel především na preferencích samotného studenta. Nejčastěji byly zmiňovány rozličné prosté snídaně typu kukuřičných vloček s mlékem či chleba namazaného máslem a marmeládou či jeho slaná varianta, se šunkou a sýrem. Jejich společným jmenovatelem je jednoduchá a rychlá příprava.

Během konzumace často surfovali na internetu, koukali na seriál nebo poslouchali hudbu¹⁶, pokud jim to časové možnosti umožňovaly. Stravování probíhá dosti individuálně, nezávisle na dalších členech domácnosti. Jelikož, jak bylo zmíněno výše, jednotliví obyvatelé pokoje měli rozdílné rozvrhy a ráno se snažili spát co možná nejdéle. Stávalo se tedy, že zatímco se jeden obyvatel pokoje připravil do školy a snídal, druhý ještě spal. *“To spolubydlící vstával do práce o hodinu dřív než já do školy. Někdy to zas bylo naopak, on spal a já se chystal do školy“* [Hynek].

V případě náhlé časové tísně jedli studenti „za pochodu“ v průběhu ranních příprav do školy či dokonce jídlo odložili až na příchod do školy. Tento způsob uplatňovali především studenti, kteří nebyli zvyklí snídat doma ani během svého středoškolského studia a tento návyk si sebou přenesli i na kolej. Buď si něco koupili po cestě, nebo až ve škole využívali možnosti z nabídky školního bufetu. V případě Viktora bylo prvním jídlem dne až oběd v menze, jelikož podle svých slov neměl po ránu hlad a nedělalo mu problémy „vydržet“ až do poledne, kdy se odebral se spolužáky do blízké menzy.

Při srovnání snídaně studenta na koleji se stavem ještě během jeho středoškolského studia při pobytu doma se ukázalo, že nedošlo v tomto případě k velkým změnám. Studenti často kopírují své návyky z let minulých a přenášejí je na prostředí koleje. Vznik tohoto jevu přičítám podobnosti obou situací, kdy se student musí dostavit v ranních či dopoledních hodinách do školy. Stejně tak už i snídaně doma probíhala v režii samotných studentů, na základě jejich vlastní volby, kdy čerpali

¹⁵ Ačkoliv se začátek výuky mezi jednotlivými respondenty lišil i o několik hodin, studenti spali zásadně až do té doby, kdy již museli opravdu vstát, aby vůbec začátek výuky stihli. Ranní hodiny bdělosti sloužili především k přesunu do školy, volný čas naopak byl vyhrazen nočním hodinám

¹⁶ Tato sorta aktivit byla velmi často činností při konzumaci většiny jídel na pokoji, jak bude uvedeno dále.

z přítomných potravních zdrojů a sami si připravovali snídani, pokud tedy chtěli takto po ránu jíst. Podle velmi podobného scénáře pak probíhá i snídane na koleji s tím rozdílem, že se nyní o doplňování stavu potravin užívaných k snídani staral sám student, což i zde je ovlivněno především jeho aktuálními finančními možnostmi.

Při přestěhování studenta na kolej si kromě osobních věcí s sebou nese i určité zažité vzorce chování. Jak informátoři uvedli, začátek jejich dne se přestěhováním na kolej příliš nezměnil. I dříve byli ráno nuceni vstávat do školy a snídane se už i dříve zpravidla nesla v individuálním duchu. Záleželo tedy často na studentově uvážení, zda bude či nebude po ránu snídat. Jelikož tyto vnější podmínky se po přestěhování příliš nezměnily, došlo k přenosu stravovacích návyků i do nového prostředí bez nutnosti inovace a tvorby nových modelů chování. Ačkoliv se shodovali v tom, že snídane je důležitým jídlem dne, i tak snídali spíše méně, jelikož neměli po ránu chuť na větší a vydatnější jídlo.

3.3.2 Škola

Prostředí školy s sebou přináší určitá omezení a možnosti formující stravování studenta. Ten je zde po značnou část času uzavřen v přednáškových sálech a učebnách, kde se očividně stravovat nemá. Zároveň přestávky mezi hodinami trvají okolo 10 minut, což též nenabízí příliš prostoru ke stravování. Studenti uvedli, že dopolední svačinu v areálu školy během prvního ročníku vůbec nepraktikovali, výjimku tvořili pouze studenti, kteří nesnídali doma a první jídlo u nich proběhlo až ve škole - v místním bufetu, kam narychlo zaskočili při příchodu do školy nebo o přestávce mezi hodinami. Prim hrály především různé bagety či sendviče, které jsou přenosné, dají se snadno a rychle zkonsumovat a případně se dají dojíst i v učebně. Výjimkou je případ Hynka, který si připravuje na celý den svačiny v podobě obložených krajíců chleba, které v průběhu dne postupně konzumuje. Kvůli špatným časovým možnostem musí volit rychlejší jídla a tato cesta se mu zdá ekonomičtější, než si kupovat bagety ve školním bufetu.

Stejně limitujícím tlakem figurovala výuka i v případě oběda, kdy se studentovi nenabízí příliš možností, jak a kdy by se mohl stravovat. Buď se vyskytovala v jejich rozvrhu dostatečná časová prodleva pro návštěvu menzy, nebo nikoliv. Vašek například

přestávku na oběd nemá a musí se stravovat mezi jednotlivými hodinami. Přitom využívá nabídky školního bistra, kde si kupuje bagetu s tím, že si může jídlo sníst v učebně. Pokud má přestávku delší (20 min), zakupuje si zpravidla řízek, který sní přímo ve zmíněném školním bistro. Tento způsob stravování mu však vyhovuje a více času, aby si mohl dojít do menzy, ani nechce, jelikož „chce být brzo doma“.

Studenti se ve škole nenacházejí v *ideálním* prostředí, kde by mohli jíst kdykoliv, kdekoliv a cokoliv dle své vůle, ale naopak jsou limitováni tímto prostředím a podmínkami, které se k nim pojí. Mezi hlavní bariéry patří čas – v rámci školní denní docházky se čas dělí na hodiny vyučování a přestávky – k oběma se pojí normy chování, které určují, co je a co není za daných podmínek přípustné. Během hodin není vhodné konzumovat jídlo, jelikož by tím student mohl rušit výuku a přilákat na sebe nechtěnou pozornost vyučujícího. Naopak o přestávce je toto studentovi umožněno. Dalším omezením byla samotná nabídka potravních zdrojů (bufet, menza apod.), z nichž může student volit. Délka přestávky dále omezuje toto kvantum pokrmů, jelikož s každým je spojen čas nutný k jeho dosažení a následné konzumaci.

Student je tedy ve škole limitován těmito *objektivními podmínkami*, kterým přizpůsobuje své jednání. Stále zde však zůstává spousta možností, z nichž jedinec volí na základě *subjektivních podmínek*. Sem vedle chuťových preferencí a pocitu hladu je nutné započítat i hodnotový žebříček jedince, podle něhož poměřuje *výhodnost* dané volby. Studenti uvedli, že při výběru pokrmu přihlíželi především k finanční stránce věci, se kterou při těchto rozhodnutích kalkulovali. Ačkoliv příprava vlastní svačiny je finančně méně náročná, studenti nechtějí do ní investovat svůj čas a energii a raději volí pohodlnější cestu nákupu v bufetu. I když si to tedy nemusí nutně uvědomovat, též kalkuluji i s energií, tedy s vlastní prací, kterou jsou ochotni do stravování sami vložit.

Při spojení slov „stravování“ a „studenti“ mnohým lidem přijde na mysl vysokoškolská menza. Ti informátoři, kteří menzu v minulosti navštěvovali, v rozhovorech uvedli, že byli s podávaným jídlem spíše nespokojeni. Důležitou roli zde sehrávala relativně nízká cena „plnohodnotného“ jídla, které se zpravidla skládalo z polévky, hlavního chodu a případně i dezertu, ale též i možnost komunikace se spolužáky po čas jídla. Z tohoto důvodu se ke skupině strávnicků přidávali i studenti, kteří v menze neobědvali.

U lidí, kteří mají dostatek času navštívit menzu, se častěji objevuje prvek *společného jídla*, kdy se návštěvy menzy účastní společně vícero lidí, kteří mezi sebou při jídle komunikují – řeší se školní i mimoškolní záležitosti, studenti se jednoduše *baví*. Samotné jídlo tak dostává další rozměr – vedle zahánění hladu a načerpání energie se přidává navíc společenský aspekt, který se stává pro některé prvořadým. I když se přestanou v menze stravovat, dále do ní chodí, aby přišli do styku se spolužáky. Naopak studenti, kterým to časové možnosti neumožňují a musí volit pokrmy, které budou moci zkonsumovat rychle nebo si je vzít s sebou do učebny, jedí spíše sami a soustředí se pouze na jídlo.

3.3.3 Návrat na kolej

V této části se budeme věnovat stravování studentů po jejich návratu ze školy zpátky na kolej, kde již nejsou omezováni školními podmínkami, ale jsou pány svého času a pouze na jejich volbě záleží, jaké podoby bude stravování nabývat. V době středoškolského studia byli jedinci nuceni připravovat si pokrm sami pouze výjimečně - večere byla výhradně doménou rodičů a to především matky. Výjimku tvořily večery, kdy rodiče nebyli doma a studenti si buď ohřívali již dříve matkou připravené jídlo, nebo si velmi výjimečně uvařili něco sami (například za použití polotovarů).

Díky přestěhování na kolej se tedy studenti dostávají do pozice, kde si i oni mají připravit svoji večeři. Z domova si sice též přináší určitou představu o tom, jak „normální“ večere vypadá, případně *má* vypadat. I přesto se jejich stravování od tohoto standardu v praxi velmi liší. Informátoři, u kterých došlo v jejich stravování k výraznější změně, vzpomínají na své stravování na koleji v průběhu prvního ročníku s jistou dávkou smíšených pocitů. Ačkoliv kritizují to, na jakém jídle dokázali tehdy žít a přežít, což komentovali nejčastěji tvrzením, že taková byla prostě doba, resp. taková prostě tehdy byli. Naopak ti, kteří na koleji pobývali v průběhu rozhovoru prvním rokem, těmito pocity zákonitě netrpěli a se svým stravováním byli „v rámci možností“ spíše spokojeni.

3.3.3.1 Vaření na koleji

Jelikož stravování je pevnou součástí života člověka, je nutné si nejdříve představit celou situaci, ve které se studenti před samotnou přípravou večere nacházejí. Po návratu ze školy se studenti na koleji věnují především individuálním zábavám při notebooku, jenž se stal v současnosti nepostradatelným členem domácnosti všech jejích obyvatel.¹⁷ Díky internetovému připojení, které je na pokojích zavedeno, mohou surfovat po internetu, komunikovat se spolužáky či kamarády, sledovat filmy, seriály, poslouchat hudbu, hrát počítačové hry apod. Pokud to studijní povinnosti vyžadují, mohou na nich psát zadané úkoly, stahovat si studijní materiály a vyhledávat potřebné informace.

Zároveň se první měsíce na koleji často teprve seznamovali jak se svými spolubydlíci, tak i s ostatními obyvateli koleje. Někomu se to podařilo rychleji a někdo pomaleji¹⁸. První týdny a měsíce žili informátoři na koleji relativně sami a pravidelněji přišli do kontaktu pouze se svými spolubydlíci, se kterými se však teprve „ořukávali“. Volný čas strávený na koleji je v této době tedy silně orientován na pobyt při počítači, který v sobě spojuje jak potřebnou studijní pomůcku, tak i nástroj pro zábavu a odpočinek.

Studenti se v tomto čase tedy stravovali především sami a dle jejich slov jídlo sloužilo pouze jako nástroj k zahnání hladu, doplnění energie. Naplnění takto vymezené funkce však nebylo podmiňováno nutně kvalitou připraveného pokrmu. Důraz byl kladen především na kvantitu, rychlost a nenáročnost přípravy a nízkou finanční zátěž. „*Hlavní bylo, aby toho bylo dost a já se toho mohl pořádně najíst*“ [Martin].

Informátoři si především připravovali různá jednoduchá těstovinová jídla, rizota, párky, pokrmy z polotovarů, kterými byly například mražené smažené rybí prsty, pizzy či obalované sýry. Dále pak se často na jídelníčku studentů objevovaly různé pokrmy „z pytlíku“, tedy instantní polévky, čínské nudle nebo též produkty řady „dobrý hostinec“. Za přílohu byly opět často brány těstoviny, rýže a brambory, případně pouze pečivo. Pokud si chtěl student *dopřát*, zakoupil pytel zmražených před smažených

¹⁷ Osobně jsem se nesetkal ani z doslechu nevím o nikom na koleji, kdo by notebook na pokoji nevladl.

¹⁸ Zatímco Kristýna se přidružila ke skupince „starousedlíků“ po několika dnech strávených na koleji, Hynek, který byl jednak vytížen kromě školní docházky též tréninky Tai-Chi, nepřišel až na spolubydlíci na koleji do kontaktu v podstatě s nikým. Výjimkou je již zmíněný specifický případ Viktora, který přicházel na kolej s tím, že zde někoho již velmi dobře zná a bude s ním v kontaktu.

hranolek. Nutno též zmínit kečup, který našel ve studentské kuchyni velmi časté uplatnění.

Další důležitou skutečností při přípravě některých z těchto pokrmů je existence určitého časového okna, kde přítomnost studenta při vaření není nezbytná. Jedná se především o vaření těstovin a dalších příloh, které vyžadují být po několik minut ve vroucí vodě. V praxi to tedy často vypadalo tak, že se studenti odebrali do kuchyňky, natočili do hrnce vodu, postavili ji na zapnutý sporák, osolili a buď počkali, až se voda začne vařit, nebo rovnou vsypali danou surovinu do studené vody¹⁹ a vrátili se do svého pokoje k přerušené aktivitě na počítači, které takto ušetřený čas mohli věnovat.²⁰

V repertoáru kulinářských technik přípravy těchto pokrmů bylo využíváno především *vaření* v hrnci s vroucí vodou a *smažení* na pánvi. Ačkoliv součástí společných kuchyňek určených pro obyvatele pokojů bez sociálního zařízení je i elektrická trouba, není studenty prvního ročníku, až na výjimku v podobě přípravy zakoupené mražené pizzy, využívána v podstatě vůbec. Na buňkách trouba není součástí vybavení kolejní kuchyňky a tento fakt snižuje šance, že si studenti jídla nutná připravovat v troubě začnou vůbec dělat. Absenci trouby mohla do jisté míry kompenzovat přítomnost sdílené mikrovlnné trouby, či jinými zařízeními, které by dokázaly funkci elektrické trouby nahradit. Pokud se však na buňce již nevyskytovaly, k jejich pořízení „z vlastní kapsy“ se studenti uchylují případně až po delším setrvání na koleji.

Další rozdíl mezi oběma typy pokojů tví v samotném umístění kuchyňek. Zatímco na buňkách je kuchyňka součástí samotného pokoje, obyvatelé pokojů bez sociálního zařízení musí docházet až na konec chodby do společné kuchyňky. Taktéž samotná trouba se vyskytuje pouze na jedné straně chodby, takže pokud ji chtějí studenti využít, musí někteří z nich projít celé patro, aby se k ní dostali, ačkoliv mají kuchyňku „za rohem“.²¹ Nutnost docházet za sociálním zařízením se odrazilo v jejich

¹⁹ Další metodou, která šetřila čas, bylo předvaření vody v rychlovarné konvici na pokoji. Mezi určité kolejní výstřelky pak patří případ Lindiny třetí spolubydlící, která si dokonce v této konvici ohřívala párky.

²⁰ Nejednou se však stalo, že studentova pozornost byla rozptýlena do takové míry, že na jídlo zapomněl a došlo k jeho zkažení – rozvaření, v krajních případech dokonce i spálení, poté co došlo k odpaření vody z hrnce.

²¹ Ačkoliv se tento fakt může zdát triviální, z vlastní zkušenosti vím, že „trmáčet“ se do kuchyňky plně naložený potřebnými surovinami a vybavením jen proto, abych po příchodu zjistil, že jsem jednu či dvě zapomněl na pokoji, dokáže začátek vaření dosti ztrpčit. Ba stane-li se to vícekrát během jednoho vaření.

stravování především tak, že si vytváří na pokoji zásobu vody a taktéž zde probíhá častěji příprava nenáročných pokrmů studené kuchyně (snídaně, svačiny, případně studená večeře), jelikož potřebně vybavení i potraviny mají umístěny na pokoji. Protože na buňkách je lednice, stejně jako ostatní kuchyňské vybavení, umístěna v kuchyňce, probíhá příprava pokrmů tam.

Teoretický základ těchto kulinářských technik studenti měli odpozorovaný z domova při sledování počínání matky v kuchyni, případně si je výjimečně vyzkoušeli sami především v případě absence obou rodičů, kdy se měli o sebe postarat sami. Skutečnou školou jim však byla až dlouhodobější praxe na koleji. „*Vařit jsem se naučila asi až tady, asi samozřejmě vidíš tu mamku v té kuchyni - víš jakým dnem patří pánvička, to prostě vidíš. Ale vařit jsem se naučila až tady, na koleji nějakým pokusem-omylem*“ [Kristýna].

Je nutno upozornit na podobnost stravování, když rodiče nebyli doma a informátor si měl připravit jídlo sám, a situace studenta na koleji. V obou případech je jedinec bez dozoru a může si připravit pokrm jaký chce, přičemž omezen je pouze dostupnými surovinami. Při analýze jsem označil dva typy přístupů k jídlu a jeho přípravě. Prvním z nich je *šizení*, tedy příprava pokrmů, která je velmi snadná, rychlá a levná (instantní polévky a nudle, těstoviny s kečupem apod.). Dala by se tak označit příprava pokrmů nízkých nároků a malých investic. Hlavní funkcí těchto pokrmů je utišení hladu při co nejmenším narušení činnosti, které se student v dané chvíli věnuje. Výsledný pokrm tedy nedosahuje přílišných kvalit – ať už chuťových, natož obsahových, ale úspěšně na nějaký čas odežene nepříjemný pocit hladu, takže student při vážení nákladů a výsledného zisku je se svým počínáním spokojen.

Druhým typem je *dopřání si*, tedy situace kdy si student připraví pokrm, který byl během předchozího pobytu doma k dostání pouze zřídka a vymyká se tedy běžné domácí kuchyni. Nezáleží na tom, bylo-li jídlo připraveno doma nebo si je bylo nutno objednat v restauraci. Můžeme sem zařadit pizzu, maso v úpravě na steak, rybí prsty, hranolky, krokety, americké brambory apod. Na rozdíl od předchozího typu je kladen větší důraz na chuťovou stránku pokrmu. Musí se však rozhodnout, jaké zdroje bude do přípravy těchto pokrmů investovat. Studenti v tomto případě volí snadnější cestu – nákupem polotovarů velmi ušetří potřebný čas i práci strávenou přípravou daného pokrmu, i když se s ním pojí vyšší nákupní cena.

Například příprava *domácí pizzy* od samého počátku by kladla vysoké nároky jak na studentovy znalosti a dovednosti, tak i na potřebné suroviny. Musel by se naučit,

z čeho a jak se připravuje základní těsto a jak se dále zpracovává. Obdobně by musel postupovat i v další přípravě. Samozřejmě by si mohl přípravu usnadnit použitím náhražek a různých polotovarů. Místo pracného zadělání těsta by koupil již připravenou „pizza placku“, na kterou by mohl nanést kečup, pak několik plátků vepřové šunky a eidamu. Případně též pokrájet rajče. To s již však přípravě *domácí pizzy* příliš nepodobá, ani uspokojení z vlastní práce nemůže být takové. Nemluvě o chuťové stránce pokrmu. Zakoupení zmrazené pizzy je tedy stále výhodnější. Hlavní překážkou, která však stojí i tomuto „polo-vaření“ je orientace studentů na cíl, tedy hotové jídlo. Ačkoliv se jisté sebeuspokojení z toho, že si jídlo dokázali připravit, dostavuje, samotnou přípravu rádi nemají a rádi se jí nákupem polotovarů vzdají.

Paralelu k *dopřání si* v mimo-kolejním stravování můžeme spatřit i v návštěvách restaurací s rychlým občerstvením. „*Takový ten ‚vesničan přijel do Prahy‘, takže McDonald jako úplně nejlepší na světě, protože u nás to dycky bylo, že do něj musíš zajet – do McDonaldu – a máš to hrozně sváteční a tady to máš všude. Tak to bylo! To bylo nejoblíbenější jídlo ze všech...*“ [Kristýna]. Studenti v Praze mají více příležitostí si dopřát i pokrmy, které dosud neměli příležitost běžně jíst a během pobytu na koleji si tento fakt do jisté míry vynahrazují.

Důležitou roli zde opět hraje finanční stránka věci. Student disponuje pouze s omezeným množstvím financí. Pokud je však při penězích, rád toho využije a dopřeje si. Viktor například dle jeho slov, „nešetří na jídle, on šetří na všem“. I menza mu přijde drahá. Avšak když přijdou peníze od rodičů, „jde do obchodu a koupí si co se mu líbí“ – maso a hranolky. Naopak když finance docházejí, nezbyvá mu než se uskromnit.

V neposlední řadě studenti v prvním roce svého pobytu na koleji navštěvují domov častěji než je tomu v následujících letech – někteří jezdili za rodiči každý víkend. Z domova si pak přiváželi buď pouze vybrané potraviny, ale častěji spíše již hotová jídla, která pak v průběhu týdne na koleji konzumovali a zpestřili si tak svůj jídelníček. Objem dovezeného jídla se u jednotlivých respondentů lišil – obvykle se vozila pouze jedna porce jednoho jídla, ale v případě Vojty, který také jezdil na víkendy domů, se jednalo čtyři porce (dvě porce od dvou jídel). Tedy každý den kromě vlastnoručně připraveného pokrmu konzumoval také jídlo z domova.

3.3.3.2 Konzumace pokrmu

Po přípravě pokrmu následuje okamžitě fáze konzumace. Informátoři v prvních měsících svého pobytu na koleji si pro sebe připravují často velkou porci, kterou buď sní najednou, nebo jí dojíždají později v průběhu večera (třeba i studenou). Více porci nepřipravují, jelikož se jednak stravují sami a zároveň ohřátí zbytků bez použití mikrovlnné trouby je u některých jídel často náročnější než příprava pokrmu zcela znova.

Takto připravené jídlo tedy studenti přenášejí na talíř, usedají k pracovnímu stolu, který je součástí kolejního vybavení pokoje, a při jídle pokračují v započatých volnočasových aktivitách při notebooku. Například sledování filmu či několika epizod seriálu, v čemž pokračují i po skončení jídla. V tomto se obyvatelé pokojů bez sociálního zařízení a buněk od sebe neliší – u obou se konzumace odehrává podle velmi podobného scénáře.

Jídlu je věnována pouze nezbytně nutná míra pozornosti – její zbytek je orientován v závislosti na studijní vytíženosti jinak. Pokud je student nucen plnit studijní povinnosti i po příchodu na kolej, například čtením zadané práce či psaním vlastní, jídlo je často využíváno jako možnost si od těchto povinností odpočinout a „v rámci pauzy“ se najíst – opět v doprovodu volnočasové aktivity při notebooku. V časové tísní může v plnění studijních povinností pokračovat i v průběhu samotného jídla.

Na náčrtu průběhu konzumace pokrmu, který jsem si vytvořil na základě rozhovorů s informátory, jsem chtěl demonstrovat jejich přístup k přijímanému jídlu. To je často přehlíženo a konzumováno spíše mechanicky, bez zájmu. Takto tomu je především v případě, kdy své stravování student *šidí*, kdy připravený pokrm je zaměřen právě jen k zahnání hladu. Pokud si naopak *dopřává*, užívá si jídlo více, jelikož s konzumací jsou spojeny libé počitky ve vyšší míře než při šizení se, ačkoliv ani tomu nemůžeme upřít jejich jistou míru spjatou s uspokojování základní potřeby a zahnání hladu.

3.3.4 Víkendy²²

Víkendy trávili studenti v průběhu prvního ročníku dvojím způsobem - buď tento čas byli na koleji, nebo se vraceli domů za rodiči. V prvním případě na rozdíl od pracovního týdne nevyhání studenty z postele nutnost dostavit se na vyučování, čehož rádi využívají a dospávají případný spánkový deficit. Tento fakt je ještě více očividný v případě, že se předchozího dne účastnili společenské události se spolužáky či přáteli. Následující den tedy často začíná až v pozdních dopoledních hodinách nebo i později. Nastává dilema, zda prvním denním jídlem by měla být snídaně, které tato pozice připadá, nebo oběd, který by naopak odpovídal časově. „*Nemůžeš prostě držet tradiční snídani, oběd, večeři, když vstáváš v jednu odpoledne*“ [Hynek; 10. 11. 2010].

Jelikož studentům nikdo nevnučuje systém denních jídel, rozhodují se v těchto případech především podle vlastních chuti a aktuální nálady, zda začnou den snídaní, pod níž si studenti představují nejčastěji lehké studené – sladké či slané – jídlo, nebo přeskočí rovnou k obědu, který obnáší především pokrmy teplé kuchyně. Zbytek dne studenti podle svých slov hlad spíše oddalovali konzumací jídel, které měli na pokoji po ruce – tedy pomocí různých tyčinek či jednoduchých svačín. Dalším větším jídlem se stává až večeře, která probíhá dle obdobného plánu jako v den pracovní.

V případě, že studenti jeli na víkend domů, což bylo v prvním ročníku poměrně často, jelikož někteří si v tuto dobu nechávali doma prát špinavé prádlo, které si s sebou z koleje vozili, se jejich víkend od toho stráveného na koleji lišil především v tom, že v případě oběda a večeře převzala vedení matka a tato jídla byla daná. Pokud tedy vstal student později, mohl se nasnídat, avšak očekávalo se od něj, že se bude účastnit oběda v době, kdy bude jídlo připravené. Obdobně tomu pak následně je i v případě večeře. Mimo tato jídla se stravování vrací do rukou studenta, který často s chutí využívá možnosti domácí ledničky, ve které se nachází jídlo „zadarmo“, resp. se na jeho pořízení student finančně nepodílí. Toto téma je dále rozvedeno v části *Z koleje domů*.

²² Jelikož mnozí studenti mají výuku pouze ve dnech od pondělí do čtvrtka, „víkend“ začíná studentům velmi často již v pátek.

3.3.5 Shrnutí

Kvůli časové vytíženosti způsobené školní docházkou, tráví studenti značnou část dne v areálu školy. Jelikož zde nemá student možnost připravovat si jídlo sám, musí si buď připravovat vlastní studené svačiny, jako to činí například Hynek, nebo využívat nabídky menz a školních bufetů. Po dni stráveném ve škole se student vrací na kolej a může nakládat se svým volným časem, kterého dle výpovědí mají sice spíše dostatek, ale i tak se jim ho *nechce* vynaložit na vaření. Pokud by se studenti rozhodli připravovat složitější pokrmy, museli by této aktivitě obětovat jednak více času, ale především energie, než by tomu bylo při přípravě pokrmů snadných a jednoduchých, které navíc často nevyžadují přítomnost studenta po většinu doby přípravy. Potřebný zápal však studentům chybí a raději se věnují jiným aktivitám.

Dalším důvodem je vedle nároků na čas, lidskou práci i samotná finanční náročnost složitějších pokrmů. Informátoři uvedli, že na počátku prvního ročníku byli všichni zcela finančně závislí na podpoře ze strany rodičů. Příležitostný přivýdělek či dokonce stabilní práci na zkrácený úvazek si respondenti hledali až později. Studenti mohou tedy čerpat pouze z omezených finančních zdrojů a jak uvedli při rozhovorech, prioritou v této době pro ně byl společenský život a zábava, do nichž své peníze investovali. To však neslo s sebou nutnost se uskromnit ve věcech, které stály až za těmito položkami v hodnotovém žebříčku - tedy i ve stravování, což jen podepřelo preferenci levných a rychlých jídel.

K tomu ještě třeba dodat, že studenti v rozhovorech přiznali, že jejich kulinářské dovednosti při příchodu na kolej dosahovaly relativně nízké úrovně – v některých případech stačily pouze na tato snadná jídla. Museli by se tak velmi často učit novým dovednostem a byli by též nuceni osvojit si mnohé znalosti a k tomu by bylo třeba investovat další čas a energii při nejistém výsledku. Výjimku tvoří dle svých slov Kristýna a Filip, kteří oba uvedli, že již před nastěhováním oplývali určitými kulinářskými schopnostmi, které se však ani oni nerozhodli využívat a svůj zájem směřovali jako ostatní na odpočinek u notebooku.

Ačkoliv však časové možnosti studentů jsou relativně omezené, stejně jako jejich finance, stále jich je dostatek, aby si studenti mohli připravovat náročnější pokrmy, i když by to v mnohých případech obnášelo naučit se něčemu novému. Proti těmto faktorům stojí především jedna věc a tou je skutečnost, že studenti zařazují vlastní stravování nízko na svém hodnotovém žebříčku a své jednání podmiňují jiným

prioritám, do nichž investují svůj volný čas, energii a finanční zdroje. Patří mezi ně odpočinek od školních povinností brouzdáním na internetu, sledováním filmů či seriálů nebo společenská zábava s vrstevníky ať již na koleji či mimo ni.

Jídlo má především funkci zahnat hlad a dobít energii. Potřeba jíst se tak stává jakousi zátěží, se kterou je třeba se vypořádat a to nejlépe takovým způsobem, který studenty bude co nejméně omezovat v jejich volném čase. To se týká i samotné konzumace pokrmu, která probíhá v podobném duchu jako jeho příprava. Jídlu se studenti příliš nevěnují a naopak svoji pozornost upírají především na obrazovku notebooku, ať již z důvodu odpočinkových aktivit nebo plnění studijních povinností.

V prvních měsících na koleji se studenti stravují podle návyků, které si s sebou přinesli z domova. Techniky, které jim umožnili stravovat se při absenci rodičů po dobu jednoho večera či maximálně několika málo dní, aplikují na podmínky, kdy se o sebe musí postarat několik dní, někdy i týdnů. Studenti nerozvíjejí své kulinářské schopnosti a nevyužívají potenciál, který se před nimi otevřel nastěhováním se na kolej. Vlastní jídlo je pro ně individuální nutností a až na výjimky v případě „pochoutek“ zcela bezvýznamnou.

3.4 Změny ve stravování

Díky rozhovorům se studenty, kteří na koleji Hvězda bydleli v době výzkumu již několik let, bylo možné srovnat jejich stravování v počátku pobytu se současnou situací a dále se jich vyptat i na případné změny. V této části ukážu na příkladech tří respondentů, jak se po čas jejich pobytu na koleji proměnil jejich přístup ke stravování.

Kristýna

Stravování Kristýny první měsíce na koleji nabralo formu velmi podobnou té, která byla nastíněna v předchozí části. Den trávila ve škole a po návratu na kolej si připravovala rychlá a jednoduchá jídla. *„Jedla jsem v podstatě jenom těstoviny. Sem tam jako s něčím, co nepotřebovalo moc práce. A všechno instantní, všechno studený, víc jako pečivo a něco na pečivo, nějakou bagetu odněkud.“* Zároveň, dle svých slov, v té době často využívala nabídky různých podniků s rychlým občerstvením.

Tento stav trval do května prvního roku na koleji, kdy se začala stýkat s Tomášem, který též bydlel na koleji. *„(...) a ten (Tomáš) vaří a víc, to už zase bylo*

jiný, protože prostě vařil. No a takovýto 'já jsem holka a furt vaří ten kluk' a 'on se tak pěkně stravuje a já furt nějaký ty instantní hnusy'. Tak to svědomí ti nějak nedovolí. Se snažíš, aby jedno z těch navařených jídel, aby to bylo navařený od tebe a tak.“ Pod vlivem Tomáše se začala Kristýna více snažit a investovala do společných jídel mnohem více úsilí, jelikož nechtěla, aby se za předkládaný pokrm musela stydět. Jelikož i příprava těchto jídel probíhala za účasti obou, byla zpočátku Kristýna vede na zkušenějším partnerem, který v případě nouze mohl zasáhnout a napravit případnou škodu.

Ačkoliv se přítelem rozešla, nové vzory ve stravování jí zůstaly. *„Na to (stravování) si zvykneš, víš na to jako, už ti není tolik špatně. Jako ty instantní jídla jsou super - za tři minuty to máš uvařený a za dalších šest máš zase hlad jako.“* Hlavní přínos v této změně viděla v tom, že jí přestalo být po jídle špatně a zároveň jí kvalitnější strava více zasytila, takže nemusela přijímat takové kvantum různých *rychlovek*, takže se jí změna vyplatila i po finanční stránce.

Další vlna změn proběhla po té, co začala podporovat svého kamaráda s cukrovkou v dodržování diety a začala připravovat jídla, která mohl konzumovat i on. V tomto případě došlo především k vypuštění sacharidových příloh a přechod na zeleninové. Taktéž samotný výběr potravin při jejich nákupu v obchodech byl podřízen kamarádově onemocnění.

Věra

Stejně tak i v případě Věry došlo v průběhu jejího několikaletého pobytu na Hvězdě v jejím stravování k markantním změnám. *„... ten první rok, to jsem chodila ještě do menzy a do toho jsem jedla, co mě napadlo. (...) Jedla jsem hranolky hodně, chodila jsme do fastfoodu dvakrát týdně, nehýbala jsem se...“* Celé následující léto strávila v USA, kde se jí podařilo nabrat několik přebytečných kil. Se začátkem nového roku se vrátila opět na kolej. Kvůli přetrvávajícím potížím se žaludkem podstoupila několik vyšetření, aby se nakonec zjistilo, že má vysoký cholesterol. *„...a to byla takhle rána – okamžitě ze dne na den letěly všechny tuky pryč.“* V následujícím období se začala vlastního stravování mnohem více věnovat – vytyčila si pravidla (skladba stravy, frekvence jídel apod.), díky nimž chtěla dosáhnout zlepšení svého zdravotního i fyzického stavu. To se jí podařilo, což jí dále pozitivně motivovalo a z vaření si udělala koníček. *„Miluju kupování časopisu o vaření, takže odtamtud mám dost často nějakou reflexi. A jinak jako když nevím, tak prostě na internetu si to najdu.“*

Vedle tohoto zásadního zvratu došlo i v jejím osobním životě k dalším změnám. Jelikož již netrávila ve škole tolik času, přestala navštěvovat menzu a vařila si o to více na koleji. Taktéž si na koleji našla přítele a příprava společného jídla byla jednoznačně v jejích rukách. *„Kdybych si dělala jídlo jen pro sebe, tak to bude něco lehkého. Když vařím pro dva, tak je to většinou i s masem. (...) když vařím pro víc lidí, tak tomu věnuju mnohem více času, než když vařím jenom pro sebe.“* Přípravě společného jídla tedy věnuje více pozornosti, než pokud by si vařila pouze pro sebe.

Další změnou byl nástup do práce, kterou si našla jako přivýdělek ke studiu. Na jedné straně to zlepšilo její finanční situaci, ale omezilo to její stravovací možnosti podobným způsobem, jako to dříve činila škola. Protože se však její přístup k vlastnímu stavování za tu dobu změnil, snaží se i v těchto podmínkách v rámci možností svá pravidla dodržovat.

Jirka

Jirka strávil ze všech informátorů na koleji nejdelší dobu, přesto v jeho stravování nedošlo k tak velkým změnám, jako tomu bylo v dvou předcházejících. Jelikož v době jeho nástupu na kolej zde ještě nebyl zaveden internet, zůstával ve škole na tamních počítačích dlouho po skončení poslední hodiny. Po většinu dne se tedy stravoval ve škole a navštěvoval menzu. Na koleji se následně do žádného náročnějšího vaření nepouštěl. *„Cpal jsem se chleby, buřty...“*

Důležitým mezníkem v Jirkově stravování se stal několika měsíční studijní pobyt v Řecku v rámci programu Erasmus. *„Tam jsem se naučil trochu vařit. (...) Oběd byl v menze.“* Velkou změnou zde byla skutečnost, že se podílel na přípravě společných večeří pro ostatní zahraniční studenty. *„Vždy dva tři lidi vařili pro ostatní. Bylo nás tam dvanáct patnáct. To byly hody! Když byl květen, červen a nebavilo nás jezdit v těch vedrech do města do menzy, tak jsme dělali i obědy. (...) Hlavně jsme dělali špagety s pestem, zeleninou.“* Tato zkušenost se odrazila v jeho stravování především v tom, že si po návratu na Hvězdu pořídil pánev, kterou předtím roky nepotřeboval. Dále pak si oblíbil přípravu zeleninových salátů a pita chleba naplněného masem a zeleninou. Taktéž v menze, kam stále dochází, volí jídla spíše s rýží než s knedlíky.

Na rozdíl od předchozích dvou příkladů nebyly dívky, se kterými se stýkal, stejně jako on na vaření příliš orientované. *„Já měl vždy nevařičky. Chodili jsme do menzy. Čekám na přítelkyni, která mi bude vařit.“* Ačkoliv se tedy v průběhu let

začal stravovat zdravěji než na počátku svého pobytu na koleji, nikdy nevařil s nějakým dalším záměrem a stále se drží svého hesla: „*Jím, abych přežil.*“

Jak již bylo řečeno, v prvních měsících svého pobytu studenti nevyužívají získaný potenciál k tvorbě nových stravovacích návyků a rozvoji svých kulinářských schopností a znalostí. Místo toho pouze přenášejí již existující vzorce chování do nových podmínek. To je způsobeno především přezíravým postojem k jídlu jako k pouhému zdroji energie, jenž je nutno pravidelně doplňovat. Takto vnímané stravování bylo velmi *izolované*, jelikož nezasahovalo do dalších sfér jejich života, a nebylo příliš zatíženo kulturními hodnotami.²³

Při delším setrvání na koleji se však u některých studentů můžeme setkat s tím, že začnou své stravování podle své vůle upravovat. Ačkoliv se výše uvedené příklady od sebe v jistých faktorech liší, u všech došlo ke stavu, kdy vnímání jejich vlastního stravování bylo rozšířeno o další rozměr – došlo k posunu ve významu stravování. Jídlo již nebylo chápáno pouze jako zdroj energie, ale byl mu připsán další význam, který byl provázaný s další vysoce postavenou hodnotou – strava tak byla obohacena o sociální a kulturní rozměr.

U mnohých studentů „první vlaštovkou“ těchto změn bylo společné stravování se svým partnerem. Zářným příkladem je Hynek, který se na koleji stravuje „přímo ukázkově“ – párky s hořčicí a chlebem střídá s těstovinami s kečupem konzumovaným u počítače z hrnce. Když však na kolej zavítá jeho přítelkyně, dochází k rapidní změně v chování. Namísto „rutinní rychlovky“ můžeme nalézt na talířích například i „lososa na citróněch“. Společná večeře probíhá za doprovodu ztišené hudby nebránící ve společné konverzaci, kterou podporuje otevřená láhev vína. „*Když si chceme udělat hezký večer, tak musí být hezký se vším všudy. A udělám něco lepšího, než normálně jím*“ [Hynek]. Naopak při návštěvě kamaráda ze střední školy, uvaří Hynek pouze větší porci těstovin, o kterou se návštěvou podělí, a společně pak vyrazí do blízké hospody. V obou případech se jednalo o společné jídlo, ale formu i obsah stravování určoval význam, který mu byl prisouzen. Zatímco při večeři s přítelkyní připravovaný pokrm musel být výjimečný, aby tak nenarušoval celkový rámeček společného večera, v případě jídla s kamarádem šlo opět pouze o naplnění žaludku před návštěvou místního podniku.

²³ Ne že by nebylo zatíženo normami zcela, ale v praxi neměly na výsledné jednání studenta hlubší vliv. Všichni respondenti se například vyjadřovali, že chtějí jíst *zdravě*, a to i v případech, že tomu jejich jednání příliš neodpovídalo.

V případě Kristýny se příprava pokrmu stala součástí budování obrazu sebe u svého partnera jakožto *ženy*. S tímto si mimo jiné spojovala jednak to, že by *měla* umět vařit a dbát o sebe. Navíc kvůli kulinářským schopnostem vnímala tento tlak o to palčivěji. Rozhodla se proto na sobě zapracovat, jelikož nechtěla, aby kvůli tomuto odklonu od role ženy neklesla v partnerových očích. Tím, že se snaží v tomto, sděluje, že jí záleží na celém jejich vztahu.

Přípravě společných jídel respondenti investují větší úsilí, jelikož skrze něj prezentují svoji osobu. Stejně jako člověk kontroluje svoje jednání při interakci s dalšími lidmi, tak se i jídlo stává prostředkem mezilidské komunikace. Tím, že si dají informátoři práci s přípravou pokrmu, sdělují dalším strávníkům, že jim záleží na tom, aby se cítili dobře. Pokud by však například Hynek připravil v rámci „romantického večera“ pouze všední jídlo, došlo by k narušení zprávy, kterou svým jednáním chtěl své přítelkyni předat. V Hynkově případě se však jeho běžné stravování nezměnilo, jelikož pro něj příprava náročnějších pokrmů zůstala stále pouze výjimkou, protože ho přítelkyně navštěvuje na koleji jenom zřídka. Díky nepravidelnosti tohoto jednání se u něj nevytváří návyk, ani se s touto odchylkou niterně neztotožnil a nepřijal ji za svou.

V případě Kristýny se příprava pokrmu stala součástí budování obrazu sebe sama - jakožto *ženy* - u svého partnera. S tímto si mimo jiné spojovala jednak to, že by *měla* umět vařit a dbát o sebe. Navíc kvůli kulinářským schopnostem svého partnera vnímala tento tlak o to palčivěji. Rozhodla se proto na sobě zapracovat, jelikož nechtěla, aby kvůli tomuto odklonu od role ženy neklesla v partnerových očích. Nejdříve pouze v průběhu společných jídel, posléze i sama začala mnohem více investovat do svého stravování, jelikož přijala hodnoty a normy spojené s tradiční rolí ženy.

Na předložené historii stravování Věry se zlomem stala konfrontace se zjištěním, že její dosavadní stravování škodí jejímu zdraví. Jídlo již nebylo pouze palivem, ale taktéž mělo přímý vliv na její zdravotní stav. Dále si uvědomila, jak silně se její stravování podepisuje na jejím fyzickém vzhledu. Oba tyto imperativy byly u ní vysoce hodnoceny, takže i stravování se stalo skrze ně velmi důležitým. Začala vnímat stravování jako nástroj k dosažení osobních cílů. Rozhodla se především vyvarovat všem tučným věcem, které nahradila za nízkotučné alternativy nebo je vyřadila z jídelníčku zcela. Stejně tak se začala stravovat pravidelněji, aby se tak zbavila přebytečných kil.

S obdobnou situací jsem se setkal i při rozhovoru s Filipem, který si na konci druhého ročníku uvědomil, že jeho fyzický vzhled a fyzická kondice po letech

strávených na koleji silně upadají. „*Málo pohybu, hodně špatného jídla, hodně jsem se stravoval nepravdělně a ještě jednou málo pohybu zapříčinilo to, že... ještě stárneš a začne se ti zvětšovat břicho. Takže začneš něco s tím dělat a základ je samozřejmě, že začneš něco dělat, ale základ je ta strava.*“ [Filip] I on vyřadil ze svého jídelníčku smažené pokrmy a velmi si oblíbil přípravu zeleninových polévek.

I když se u studentů skladba jídelníčku v průběhu času postupně mění s tím, jak fluktuuje obliba různých pokrmů a potravin, dokonce se i nějaké nové recepty učí, k výraznějším změnám v návycích nedochází. Ty jsou spuštěny často velmi zlomově, kdy dojde k přehodnocení vnímání stravování a z pouze mechanického příjmu potravy se stává společensky a kulturně zatížený fenomén, který je napojen na další úroveň života studenta. Mezi první náznaky změn ve stravování studentů bylo zavedení společných jídel s partnerem, které dosahovaly po obsahové stránce vyšší úrovně. Jednalo s především o přípravu masa, ať již připraveného „na přírodno“ jako steak nebo s nějakým druhem omáčky, a přílohy. V tomto bodě se toto stravování příliš neliší od *dopřání si*, avšak na rozdíl od něj je orientováno především na druhou osobu, což projevuje především ve formě konzumace.

Aby došlo k přechodu od pouhé výjimky ve skutečnou změnu, musely být principy odlišného stravování internalizovány. To se dělo především propojením stravování s dalšími životními hodnotami, čímž se vytrácí předchozí izolovanost tohoto jevu. U studentů se setkáváme především se snahou o zlepšení fyzického vzhledu, kondice a odstranění zažívacích potíží, které byly důsledkem předchozího způsobu stravování. Studenti z tohoto důvodu přijímají určitá pravidla, která jim v dosažení těchto cílů mají pomoci. Jednak se snažili, aby jedli pravidelněji, omezili přípravu smažených a instantních jídel, zavedli ve svém jídelníčku nízkotučné alternativy a obecně přidali v konzumaci ovoce a zeleniny. Často dochází ke změně celkového životního stylu, jelikož studenti se kromě změn ve stravování též uchylují i k různým aktivním způsobům trávení volného času. Muži navštěvují posilovnu, či začínají běhat. Dívky kromě běhání preferují spíše různé typicky ženské kurzy aerobního cvičení jako zumba, aerobic apod.

Pro úplnost je nutno doplnit, že nedochází ke změnám pouze na základě aktivního přehodnocení, ale též k pasivnímu příjmu, kdy je jedinci nabídnuta pohodlnější, snadnější cesta, jak dosáhnout kvalitnější stravy. Patří sem především studenti, jejichž partneři ve svém stravování již podnikli nějaké změny a jsou ochotni

převzít na svá bedra povinnosti spojené s přípravou společných jídel. Jedná se hlavně o studentky, které takto „vykrmují“ své jídelně lhostejnější partnery. Jelikož na koleji Hvězda je možné, aby spolu pokoj sdíleli i dva lidé různého pohlaví, mohou se partneři k sobě sestěhovat, takže stravování aktivnějšího partnera má pozitivní vliv na stravování toho pasivnějšího.²⁴

Sem můžeme též zařadit případ Viktora, ačkoliv ten se k Daně nepřistěhoval, ale vzdal se nezávislosti již v samotném počátku svého pobytu na koleji a pasivně přijímal předkládanou stravu. Dále pak přítel Věry, který z tohoto vztahu v tomto bodě jednoznačně profituje, jelikož dříve své stravování též zanedbával, ale nyní je o něj dobře postaráno.

3.5 Jídlo jako součást sociálního života na koleji

Jak již bylo zmíněno výše, jídlo na koleji může získat jistý společenský rozměr, kdy se jídla účastní více osob, což se může velmi podepsat na průběhu celého stravování. Prvním příkladem bylo společné jídlo partnerů, kdy se jeho příprava a následná konzumace stává příležitostí pro oba strávit spolu příjemný večer, jehož atmosféra významnosti je podtržena pokrmem, který se vymyká z běžné rutinní kolejni kuchyně. Čím výjimečnější daná příležitost je, tím i připravené jídlo a podmínky doprovázející konzumaci jsou výlučnější. U studentů, kteří se tedy k sobě sestěhovali, dochází tedy k určité „ztrátě lesku“ dané chvíle, jelikož společné jídlo se stává běžnou záležitostí. Stále si ve většině případů uchovává vyšší úroveň, než kdyby si jedinec připravoval jídlo pouze pro sebe.

Dalším případem, kdy se stravování na koleji účastní vícero lidí, je společné stolování studentů, mezi nimiž panují vztahy přátelské. Na rozdíl od partnerského jídla zde není kladen důraz na výjimečnost dané chvíle a pokrm se stává příležitostí k přátelskému posezení - například při sledování seriálu či filmu na notebooku jednoho z účastníků nebo přátelské konverzaci jako tomu bylo v případě Kristýny, která takto často hostila svého kamaráda trpícího cukrovkou. S obdobnou situací se můžeme setkat

24 V těchto případech dochází pouze k vnějším změnám – v obsahu a formě stravování, avšak k vnitřní proměně hodnot a vnímání vlastního stravování nedochází. Na základě stejného principu, podle kterého partneři přijímají stravu jím předkládanou, například Jirka stále navštěvuje menzu – je to snadné řešení, které jim umožní najíst se lépe, než by to zvládli sami.

i u Filipova popisu společných snídaní, kdy si spolu s několika kamarády z okolních buněk šli posedět na chodbu, kde se v té době nacházel malý stůl a dva gauče. Zde si účastníci dali ranní kávu, cigaretu a k tomu přikusovali donesené sušenky. I zde se atmosféra nesla v duchu odpočinku a relaxace.

Třetím typem příležitostí, kdy se jídlo stává součástí společenského kolejniho života, jsou různé akce, kterých se může účastnit větší množství lidí a které proto vyžadují větší míru organizace. Kvůli vyššímu počtu účastníků, tedy i strážníků se zvětšuje i objem připravovaného jídla. Při rozhovorech informátoři uvedli několik takových událostí, které zažili na vlastní kůži.

Kristýna vzpomínala na akci, která se konala v během jejího prvního roku na koleji, kdy se do kuchyňky na jedné buňce donesly plotýnky z dalších buněk, takže se tím zněkolikanásobila varná plocha pro tuto příležitost zakoupeného masa a dalších potravin. Na připravované jídlo dohlížel pouze jeden student, ostatní zúčastnění – skupinka o přibližně patnácti lidech – se mezitím bavila na chodbě a popíjela donesené alkoholické nápoje po čas celé přípravy, která trvala téměř čtyři hodiny. Těsně před koncem vaření vyhnal tento kuchař všechny přítomné z kuchyňky, že musí provést „Magic“ (v překladu „Kouzlo“).²⁵ Po několika vteřinách opět ostatní vpustil dovnitř a jídlo se mohlo začít podávat. Připravené jídlo se rozdělilo mezi studenty a vybraly se od nich peníze za nákup surovin. Buď si jedinec svoji porci vzal s sebou na pokoj, kde ji zkonsumoval, nebo se společně jedlo u pro tuto příležitost na chodbu vneseného stolu.

Další zajímavou akcí, která je občas k vidění na koleji, je grilování. Linda dokonce na koleji již dvakrát podobnou akci organizovala poté, co si s přítelem na kolej pořídili gril. Zatímco první akce se pořádala na podzim, další se odehrála až na jaře letošního roku. První grilování na nově zakoupeném grilu proběhlo večer na patře, kde Linda bydlí a v blízkosti balkónu, kde byl pro tuto příležitost gril umístěn. Účastníci seděli na přinesených židlích a společně se bavili. I zde se popíjel alkohol a celá akce by se dala přirovnat k „sousedskému posezení“. Jelikož každý konzumoval své vlastní s sebou přinesené jídlo, které si i sám ugriloval, nebyla pozice Lindy coby hlavní

²⁵ Nejednalo se však o žádný skutečný rituál s náboženským podtextem, pouze o příklad studentské recese. I tak však zde můžeme pozorovat, že se tomuto jedinci díky svému výsadnímu postavení „kuchaře“ pro tuto chvíli dostávalo společenské prestiže, takže si přítomní lidé podvolili jeho rozkazu a vyhnat se vůbec nechali.

hostitelky příliš silná. Stále byl však vděk za příjemně strávený večer orientován na ni, jelikož nabídla k užívání vlastní gril.²⁶

Další akce pořádaná Lindou se odehrála letos na jaře a to přímo na trávníku před kolejí. Opět se jedlo, popíjel se alkohol a o zábavu se postarala Linda s přítelem, kteří pro zúčastněné připravili několik soutěží. Dalším významným prvkem této akce byl společný lavor plný sangrie připravenou jedním z účastníků. Z něho si mohl každý volně nabírat. Do přinesené kasičky vhažovali přítomní účastníci *polodobrovolné* příspěvky organizátorům na vznikuvší výdaje.²⁷ I u dalších respondentů se objevili obdobné historky, ať již se jednalo o „Vařící čtvrtky“ v případě Filipa nebo o Jirkovy „Palačinkové párty“. Nikoliv pouze alkohol, který je se studentským životem často spojován, ale též jídlo je významnou součástí komunitního života obyvatel koleje.

3.6 Z koleje domů

Návštěvy domova jsou především v průběhu prvního roku pobytu na kolejí důležitou součástí života studenta. Na počátku kolejního života funguje dost věcí na jakýsi pohotovostní režim. Vše se zatím jenom usazuje, mnohé věci musí být vyřešeny. Vedení vlastní domácnosti s sebou nese mnohé obtíže a v prvním roce velmi často domov některé věci ulehčí.²⁸ Návštěva domova se pro všechny mnou zkoumané subjekty jevila jako možnost útěku od těchto povinností. Jelikož jak sami uvedli, ze strany rodičů na ně byly kladeny mnohem menší nároky, co se sebezaopatření týče - vše bylo v režii rodičů a největší díl spadal na postavu matky. Větu „maminka navaří, napeče a prádlo vypere“ bylo slyšet v různých podáních od všech respondentů. Především mužští respondenti si tento fakt pochvalovali, že si mohli dopřát domácí teplé stravy bez nutnosti vlastního zapojení. Studentům se tak dostalo pokrmů, na jejichž přípravu nemají buď znalosti, nebo by byla náročná do té míry, že by její

²⁶ viz. oddíl *Sdílení a půjčování*

²⁷ Polodobrovolné, jelikož byli všichni hosté v průběhu akce požádáni o příspěvek v řádu několika desítek korun, avšak samotné vkládání příspěvků nebylo kontrolováno. Po otevření kasičky se však ukázalo, že příspěvek byl v celkové výši dostačující.

²⁸ Mezi nejčastější patří finanční podpora samotného provozu domácnosti ze strany rodičů, praní špinavého prádla a darování potravin či hotového jídla.

konzumace jednoduše „nestála za to“.²⁹ Ale i dívky tento fakt hodnotily kladně. Například Linda zmínila, že ji čekají doma vždy její oblíbená jídla. Daná situace by se dala připodobnit k návštěvě hotelu, kde je o návštěvníka zcela postaráno. Studenti tvrdili, že si jedou domů odpočinout – jak od povinností školních, tak i starostí samostatného života.

Stinnou stránkou tohoto pro studenty jinak tak výhodného vztahu je skutečnost, že společně s obtížemi ztrácejí od jisté míry i samostatnost tím, že se podřizují autoritám rodičů. Kromě přímé kontroly ze strany rodičů ve formě dotazů na studium a života obecně, jsou na studenty kladena určitá očekávání, jak se budou během svého pobytu doma chovat. Například, že budou jíst v tu dobu, kterou rodiče určí a to, co jim bude předloženo. Na tento stav jsou opět respondenti zvyklí, takže opět nemusí docházet k žádným neshodám. Situace se však mění, pokud dojde k změně stravovacích návyků respondenta, tak že jsou v rozporu s návyky rodičů. Asi nejlepší představu si o tomto můžeme udělat na příkladu Kristýny.

Ta velmi změnila své stravovací návyky poté, co začala podporovat svého kamaráda trpícího cukrovkou v dodržování speciální diety, tím že začala vařit jídla vhodná i pro člověka s jeho onemocněním. Největší změnou, jak uvedla, bylo to, že nepřipravuje pokrmy na tuku. Kromě toho též odvykla připravovat a konzumovat přílohy jako jsou rýže či brambory. Domácí kuchyně však oba tyto prvky obsahuje, což u Kristýny vedlo k nechuti předkládané jídlo jíst a dokonce i zažívacím obtížím v případě smaženého jídla. Tyto obtíže jí ztrpčovaly pobyt doma tak, že musela na matku opakovaně naléhat, aby se jí během její návštěvy přizpůsobila. Nakonec se tomu tak i stalo.

Studenti, jak bylo řečeno, si jedou domů odpočinout, načerpat energii. Aby domov byl takovým místem, kde je tento oddech uskutečnitelný, je nutno udržet dobrou atmosféru bez jakýchkoliv konfliktů. Studenti se tedy vzdávají jisté míry samostatnosti, které dosáhli odstěhováním se na kolej, dá se říci, že se vracejí z role samostatného jedince k roli dítěte, osobě podřízené rodiči. Respondenti zmiňovali respekt, který pociťovali k rodičům, a bylo jim tedy hloupé odmítnout předkládané jídlo, pokud z nějakého důvodu nesplňovalo jejich představy. Tím, že by jídlo odmítli,

²⁹ Výjimku tvoří speciální situace, kdy studenti do přípravy více investují – návštěva partnera, přátel či vyzkoušení nového receptu apod., kdy výsledné jídlo kromě zdroje energie a „zaháněče hladu“ získává i další významy, například jako způsob dosažení uznání kolektivu.

by dali pouze popud ke konfliktu, jelikož rodiče očekávají, že jídlo sní³⁰, čímž by sami sobě narušili atmosféru nutnou k odpočinku. Pokud by však přijmutí jídla mělo též narušit danou atmosféru, jako to dělaly zaživací problémy Kristýně, zvyšuje se šance, že jídlo bude přijato s negativní odezvou nebo bude dokonce odmítnuto, případně studenti budou vyvíjet tlak na rodiče, aby se stravovací zvyklosti během jejich návštěvy změnily.

Bylo tomu tak i v případě Venduly, která se rozhodla držet „dietu“. Jednalo se o přijmutí určitých stravovacích návyků, které jí podle jejího přesvědčení měly dopomoci přinejhorším udržet alespoň stávající váhu. Stejně jako změnila skladbu jídelníčku během pobytu na koleji, takové nároky v určité míře kladla i na rodiče při stravování během svého pobytu u nich. Pokud by se podmínky doma nezměnily, nemohla by si tolik „užít“ čas strávený s rodinou. Naopak v případě již zmiňované Lindy, která se též snaží během pobytu na koleji dodržovat jistá pravidla stravování, je situace odlišná. Místo, aby Linda vyjednávala s rodiči změnu, automaticky se přizpůsobuje a od svých zásad upouští. Mezi nedůležitější prvky, které zapříčiňují to, že se oba dva příklady od sebe ve výsledku liší, jsou větší „vůle“ prosadit si vlastní stravovací pravidla i doma u Venduly a vyšší míra orientace na tradiční domácí kuchyni na straně Lindiných rodičů, což ještě podtrhuje jejich vyšší věk neochota ke změně.

Při analýze rozhovorů se ukázalo, že chlapci přistupují ke svému individuálnímu stravování volněji, pasivněji. Jak již bylo zmíněno, dívky se snaží své stravovací návyky „zpevnit“ různými pravidly a zákazy tak, aby skrze něj dosáhly určitého fyzického vzhledu. Přestože u chlapců se obdobná pravidla též vyskytují, jejich dodržování v praxi nedosahuje takové úrovně odhodlání. Tím dochází ke vzniku rozdílných situací v rodinách respondentů.

V případě Kristýny a Venduly, jejichž pravidla jsou v rozporu s doma praktikovanou kuchyní a jejich vůle dodržovat pravidla je pevná, dochází k tomu, že děvčata se snaží vyjednat s rodiči změnu, pokud je možná, případně dávají najevo svoji nechuť či v krajních případech dokonce jídlo odmítají. Lindina pravidla jsou též v rozporu, ale vůle není natolik silná jako v případě předchozích děvčat. Navíc možnost změny ze strany rodičů je mnohem menší a v neposlední řadě působí fakt, že jí domácí kuchyně velmi chutná a matka jí nadbíhá s oblíbenými jídly, čímž její vůli ještě více

³⁰ Riziko konfliktu je tím vyšší, čím vyšší jsou očekávání kladená na studenta ze strany rodičů – například odmítnutí svátečního rodinného oběda připraveného matkou v sobě nese vyšší riziko než vynechaná snídaně, která v rodinách probíhá často volně, individuálně.

podkopává. Chlapci nemají pravidla tolik vyhraněná, takže nejsou s domácí kuchyní v podstatě v rozporu. Navíc se díky domácí stravě mohou „pořádně najíst“ – jídla je dostatek a je snadno dosažitelné.

Díky dlouhodobému pobytu mimo domov a kontrolu rodičů může u studentů docházet k vytváření vlastních pravidel spojených se stravováním. Při návštěvě domova dochází ke kontaktu těchto nových pravidel s těmi starými, domácími. Při malých rozdílech je jídlo přijímáno s povděkem, jelikož se na jeho přípravě nemusí student nikterak podílet. Tento fakt je umocňován v případě nízkých investic při individuálním stravování na koleji, kdy domácí kuchyně kvalitou a pestrostí převyšuje vlastní snažení studentů. Čím je však rozpor větší, stejně jako vůle silnější, tím častěji dochází k vyjadřování nevole. Jelikož by však takovéto projevy při některých jídlech mohly vyvolat konflikt s rodiči a pokazit dobrou domácí atmosféru, jejíž udržení je pro studenty důležité, raději se podvolují a předložené jídlo sní. Zároveň ale brojí za změnu stravování během jejich návštěv. Tomu brání především neoblomnost rodičů vůči zavádění nových návyků.

Závěr

V průběhu svého výzkumu jsem se snažil odhalit, jak probíhá stravování studentů na vysokoškolské koleji Hvězda. Zaměřil jsem se především na období, kdy student přichází poprvé na kolej a současně nastupuje do prvního ročníku svého studia. Zajímalo mě, jak se mladí lidé vyrovnávají s možností samostatně si zajišťovat vlastní stravování bez vnější kontroly ze strany rodičů – zda využijí tento potenciál k rozvoji kulinářských dovedností a vytváření vlastních mechanismů či nikoliv. Dále pak jsem se zajímal o to, jaký je jejich přístup k vlastnímu stravování.

Jak se v průběhu rozhovorů a následné analýzy ukázalo, studenti v prvních měsících svého pobytu pouze přenášejí své dosavadní návyky z domova do prostředí koleje. Již samotná snídane se odehrává podle velmi obdobného scénáře, jako tomu bylo před nástupem na kolej. Za hlavní příčinu vidím podobnost snídaně doma v době středoškolské docházky a snídaně na koleji během studia na vysoké škole. V obou případech studenti často snídali sami a to pouze pokud o to měli sami zájem. Nikdo je ani dříve nekontroloval a snídane jako taková byla otázkou zvyku. Ranní situace na koleji se tomuto velmi podobá – i zde jsou studenti bez dohledu a snídají taktéž velmi osamoceni. Místo dříve nepřítomných rodičů se na koleji vyskytuje postava spolubydlícího, ten však může v této době ještě spát nebo naopak již být na cestě do školy. V tomto případě tedy došlo k přenosu stravovacích návyků v téměř nezměněné podobě. Na rozdíl od situace doma, si však studenti musí doplňovat zásoby potravin sami, což se může negativně odrazit na skladbě a pestrosti snídaně a to především v případě, kdy jedinec omezuje výdaje na jídlo z důvodu finanční tísně. Samotný průběh snídaně velmi ovlivňují časové možnosti studenta. Protože studenti spíše ponocují, po ránu si rádi přispí, takže snídají při přípravě na odchod do školy. Pokud mají času více, snídají za stolem při notebooku, případně si u jídla čtou noviny.

Jelikož v prvním ročníku je student poměrně vytížen školní docházkou, uskutečňuje se jeho stravování během dne především v prostorách školy. Je-li u školy menza, stravuje se v ní. V obou případech je velmi ovlivněn podmínkami, které zde panují. Pokud jí tedy ve škole, má na své jídlo vymezen velmi krátký čas v době přestávky. Student si velmi často vybírá z nabídky místního bufetu – prim zde hrají především bagety a sendviče, které jsou přenosné a lze je konzumovat cestou na další hodinu či v učebně. Takovéto stravování probíhá individuálně a jedinec konzumuje jídlo osamocen. Má-li však delší volno, navštěvuje menzu. Většinou se domluví s několika

spolužáky a na oběd jdou společně. Tato doba se tak často stává jakousi společenskou událostí, kde samotná konzumace jídla je zatlačována do pozadí. Studenti ji především využívají ke konverzaci a oddechu od výuky.

K přenosu stravovacích návyků došlo i v případě přípravy vlastního jídla po návratu na kolej. Bohužel se však nejedná o návyky spojené s rodinnou stravou, která byla studentovi dříve předkládána, nýbrž si na kolej přináší návyky spojené s dočasnou absencí rodičů, kdy se musel o sebe postarat sám. Vedle konzumace již hotového jídla přivezené z domova můžeme pozorovat dvě základní kategorie chování. Studenti své stravování buď *šidí*, nebo si *dopřávají*. V prvním případě je jídlo pouze nástrojem pro zahnání hladu, ve druhém si studenti připravují pokrmy, které měli možnost konzumovat v domácích podmínkách pouze výjimečně. Stravování v případě obou těchto kategorií je orientováno pouze na samotného jedince – jídlem je odháněn hlad a nepříjemné stavy s ním spojené, případně si člověk dopřává potěšky z pokrmů, kterých se mu v dřívějším životě tolik nedostávalo. Z perspektivy sociálně komunikativní funkce jídla [Fraňková, Dvořáková-Janů 2003: s. 237] *dopřávání si* v sobě spojuje *prestižní a hédonistickou* funkci jídla, jelikož je zdrojem libých pocitů, které jednak vyvolává skrze smysl chuti samo „materiální“ jídlo, avšak zároveň si jedinec užívá blažený pocit, že takto „běžně“ konzumuje prestižní produkt, který si dříve mohl objednat pouze v restauraci, nebo bylo připraveno výjimečně doma.

V obou případech však studenti volí co možná nejsnadnější cestu s vynaložením co nejmenších finančních výdajů. Za tímto účelem nakupují instantní pokrmy a polotovary, díky nimž si mohou připravovat jídla snadno a rychle bez přílišných nároků na lidskou práci. To je způsobeno především tím, že studenti vlastní stravování obecně přehlížejí jako nedůležitý aspekt svého života. Svůj volný čas podřizují jiným prioritám, mezi které patří odpočinek od studia a společenský život s přáteli a spolužáky. Na tyto aktivity uvolňují své zdroje (volný čas, finance a energii), zatímco do vlastního stravování investují pouze minimálně.

Ačkoliv se před nástupem na kolej mohli studenti stravovat navzájem odlišně, po nastěhování se u nich můžeme setkat s tím, že jejich stravování se řídí podle obdobných principů a hodnot. To společně s podobností vnějších podmínek (vybavení kolejní, obdobný denní režim atd.) se odráží i v překvapivé shodě v průběhu přípravy a konzumace pokrmů u studentů během prvních měsíců jejich pobytu na koleji. Stravování probíhá velmi individuálně, osamoceně. Jako takovému aktu není dávána přílišná pozornost, jídlo je všední, rutinní záležitostí a jako takové se ztrácí

v každodennosti pobytu na koleji, tak jak o tom píše Dvořáková-Janů ve své knize *Lidé a jídlo*. „Člověk jídlo často redukuje na stejný úkon jako je každodenní čištění zubů“ [Dvořáková-Janů 1999: s. 18].

Kromě *šizení a dopřávání si* se však u studentů v průběhu jejich pobytu na koleji mohou objevit i případy, které se vymykají z jejich stravovací rutiny. Při speciálních příležitostech se proměňuje celé schéma přípravy a konzumace pokrmu. Touto výjimečnou situací bývá návštěva partnera, kdy předkládané jídlo nemá za cíl pouze utišit hlad jeho hlad, ale také – a to především – potěšit a navodit příjemnou atmosféru, čemuž je podřízena především fáze konzumace, kdy partneři se spíše než sledování obrazovky počítače se věnují společné konverzaci. Taktéž není servírován běžný pokrm, ale naopak se student snaží před partnerem ukázat co v nejlepším světle. Samotné přípravě tedy předchází fáze výběru vhodného receptu a shánění potřebných surovin. Tato proměna je způsobena změnou orientace stravování – zatímco běžně bylo jídlo, jakožto individuální záležitost, orientováno na samotného studenta, a tedy jako nedůležité přehlíženo, v případě společného jídla se zájem upírá právě na partnera. Čím významnější je pro studenta takový „host“, tím i samotné pohoštění získává na významu, a tedy do něj investuje více svého času, peněz i energie.

Stejně jako samotné jednání utváří daného studenta u svého okolí, tak i společné jídlo má výpovědní, komunikační hodnotu, na jehož základě si mohou ostatní utvořit o daném studentovi určitý obraz - předkládané jídlo slouží jako sebezprezentace studenta. Přítomností druhého se tak z jídla stává součástí sociální komunikace, kdy student vkládá určitou zprávu do svého jednání, jež je druhou osobou přijímáno. Tímto celý jídelní akt získává v očích studenta na důležitosti, jelikož se k němu váže společenský význam, který přesahuje každodenní individuální stravování.

Příprava jídla pro další osobu se stává často jednou z cest, která vede ke změně vlastního stravování. Jedinec si při něm osvojí složitější techniky přípravy a získá nové zkušenosti a znalosti. Díky tomu již příprava náročnějších jídel je v praxi snazší, jelikož nutně nevyžaduje od studenta dohledávání chybějících informací. Velmi záleží na frekvenci přípravy společného jídla. Pokud se tak stává pouze zřídka, jedná se pouze o výjimku, která nemá na každodenní stravování jedince přílišný vliv. Pokud však student připravuje společné jídlo častěji, objektivně se tím zvýší podíl pracnějších jídel v jeho jídelníčku, což samo o sobě může být považováno za změnu, zároveň si na tuto

úroveň připravené stravy si může zvyknout a určité principy následně přenést i do běžného jídla, při kterém se „tolik nesnaží“.

Další cestou byla individuální změna postoje ke stravování. Ta je často odstartována náhlou konfrontací s dlouhodobými důsledky studentského způsobu života kolejniho stravování na fyzický vzhled, kondici a dokonce v některých případech i zdravotním stavu studentů. Stejně jako bylo stravování jednou z příčin, stává se i nástrojem, který tento stav má zvrátit. Uvědoměním si pouta mezi stravováním a dalšími aspekty života, kterým jedinci přikládají větší význam (zdraví, fyzická atraktivita či zdatnost), se tato důležitost zprostředkovaně přenáší i na samotné stravování.

Změny v postojích k jídlu však často doprovází i další změny v celkovém chování jedince v závislosti na povaze katalyzátoru těchto změn. Pokud obrat způsobil dopad na fyzický vzhled a kondici, jako tomu bylo v případě Věry a Filipa, tak vedle toho, že student více dbá na to, co a kdy jí (více do této změny investuje ze svých zdrojů), taktéž může začít cvičit nebo se věnovat jiné sportovní aktivitě. Naopak u Kristýny změnu nastartoval očividný odklon od role ženy při srovnání s kulinářsky nadaným partnerem. Aby ji v jeho očích lépe svým jednáním lépe zosobňovala, též stravování posunula výše na svém žebříčku hodnot.

Třetí cestou se ukázal být pasivní příjem změny, který je především spojena s partnerským soužitím na koleji. Díky tomu, že je umožněno studentům opačného pohlaví se k sobě nastěhovat, vznikají na koleji první partnerské domácnosti. V některých případech je jeden z partnerů ve svém stravování aktivnější a investuje do něj více než jeho partner. Jelikož se partneři většinou stravují společně, přebírá aktivnější člen domácnosti břímě přípravy jídel na sebe a do jisté míry „vnucuje“ své stravování pasivnějšímu členovi. Ten tuto změnu pasivně přijímá, jelikož tak získává bez vlastního přičinění přístup k pokrmům, které by si sám pro sebe nebyl ochoten či schopen připravit. V tomto případě se však jedná pouze o vnější změnu, jelikož nedochází ke změnám v hodnotách pasivnějšího studenta.

Změny ve stravování, které vycházejí z vnitřní proměny postoje, však neovlivňují život studenta pouze během jeho pobytu na koleji, ale promítají se i do pobytu jeho návštěvy rodičů. V počátcích života na koleji vnímají studenti domov jako místo, kde si mohou odpočinout od studia a povinností. Přirovnávají ho k hotelu, kde je postaráno o všechny jejich potřeby a oni se nemusí o nic příliš starat. Musí

se však vzdát jisté míry samostatnosti, jelikož je od nich očekáváno, že se podřídí autoritě rodičů, což zasahuje i do jejich stravování – především v povinnosti dostavit se k připravenému obědu a večeři. Tato skutečnost je však akceptována, jelikož studenti jsou na tuto stravu zvyklí z dřívějšíka a často jsou vděční, že se mohou po týdnu či týdnech „přežívání“ na kolejní stravě pořádně najíst domácí kuchyně.

Problém však nastává ve chvíli, kdy se stravování studentů promění natolik, že domácí strava s těmito novými návyky je více či méně neslučitelná. V této chvíli záleží na síle těchto nových principů. Pokud jsou slabé či rozdíly v nich pouze malé, studenti dále přijímají nabízenou stravu. Avšak pokud jsou silné či je domácí oproti kolejní kuchyni v opozici, dochází k vyvíjení tlaku ze strany studenta na rodiče, aby v době jejich pobytu doma došlo k jistému přizpůsobení, v krajních případech je jídlo či jeho část dokonce odmítána a to i navzdory tomu, že se tímto aktem může vyvolat konflikt s rodiči. Na nich pak záleží, jestli požadavkům vyhoví či nikoliv, v závislosti na jejich ochotě tuto změnu učinit.

I zde můžeme najít paralelu k významu společného jídla v mezilidských vztazích. S obdobnou situací, do které se dostává student při návštěvě domova, se můžeme setkat při jevu darování jídla resp. společném stolování hosta s hostitelem. V obou případech se od jedince očekává, že předkládané jídlo přijme a případně sní. Odmítnutí je vnímáno jako krajně netaktní. „Odmítnout dát, opomenout pozvat, stejně jako odmítnout si vzít je totéž jako vyhlásit válku, jako odmítnout spojenectví a přátelství“ [Mauss 1999: s. 25-26].

Kromě stravování ve spojení s přípravou a konzumací jídla mě při výzkumu zaujala i hmotná kultura, která se tohoto tématu přímo dotýká. Jedná se jak o vybavení kolejních kuchyňek, tak i o výbavu, kterou si s sebou student z domova přiváží. Jelikož je jedinec na koleji nucen po několik dní či týdnů fungovat samostatně, musí si zde zařídit vlastní domácnost. Vybavení koleje poskytuje základní předpoklady pro přípravu pokrmů a jeho stav je pro všechny obyvatele téhož typu ubytování (buňka nebo dvoulůžkový pokoj bez sociálního zařízení) obdobný.

Již na základě rozdílu ve výbavě, které je určeno k užívání obyvatelům jednotlivých typů pokojů, lze nalézt dopad na samotné stravování studentů. Obyvatelům buněk kvůli absenci elektrické trouby je znesnadněno pečení, jelikož si musí pro využívání této techniky pořídit vlastní vybavení, které troubu nahradí. Pokud tak neučiní, je jim pečení znemožněno zcela a jejich možnosti teplé kuchyně jsou omezeny.

Naopak v případě obyvatel pokojů bez sociálního zařízení je ztížena příprava pokrmů obecně, jelikož kuchyňky jsou umístěny na konci chodby daného patra, takže se příprava některých jídel odehrává přímo v na pokoji studenta.

V procesu zařizování vlastní domácnosti zpočátku studenti čerpají vybavení od rodinných příslušníků, případně jim s pořízením základní výbavy kuchyně finančně pomůžou rodiče. Nákup vybavení, které přesahuje tento základ a pouze ulehčuje přípravu některých pokrmů, však studenti odkládají na později, jelikož – stejně jako tomu je v případě stravování obecně - své finance, čas a energii podmiňují jiným prioritám. Až později, když se jejich životní situace změní, začnou opět zvažovat pořízení tohoto nadstandardního kusu vybavení. Kromě zlepšení finanční situace studenta díky brigádě či zkrácenému zaměstnaneckému úvazku, zde roli sehrává i možnost pořízení výbavy společně s další osobou (partner, jeden či více spolubydlících) a o finanční náklady se podělit.

A právě téma společného vlastnictví či užívání vybavení mě při výzkumu též velmi zaujalo. Zpočátku svého pobytu si studenti vytváří na koleji vlastní domácnost, tedy systém mechanismů a artefaktů, které jim umožní samostatně existovat (ačkoliv jsou stále závislí na finanční podpoře rodičů). Studenti však často sdílejí jeden obytný prostor s dalšími studenty. Průběh této koexistence silně ovlivňují vzájemné vztahy mezi obyvateli daného pokoje. Pokud studenti spolu nevycházejí, fungují i nadále nezávisle jeden na druhém ve svých samostatných *izolovaných* domácnostech, v nichž je kuchyňské vybavení striktně rozděleno dle vlastníků. Naopak pokud jsou vztahy mezi spolubydlícími dobré či se zde vyskytuje vůle je zlepšit, začíná se zde objevovat *fenomén půjčeného a sdíleného*.

V případě potřeby je jedinci *propůjčeno* vybavení k užívání – jedná se o hmotnou manifestaci vzájemné důvěry mezi vlastníkem a jedincem, kterému je vybavení půjčeno. Stejně tak i nabídka vybavení k možnému budoucímu užití je „gestem dobré vůle“, které vysílá jeden student vůči druhému. S přijetím této nabídky se však váže určitý závazek, očekávání, že bude tato „dobrá vůle“ opětována. Ať již propůjčením vlastního vybavení, vděkem nebo obecně upevněním dobrých vztahů. Zde se nabízí srovnání s darováním, tak jak ho popisuje Marcel Mauss ve své knize *Esej o daru*, kde se zmiňuje, že nedochází vždy k výměně pouze hmotných statků, žen a otroků, ale kromě jiného také zdvořilostí [Mauss 1999: s. 13]. A právě takovou zdvořilostí je nabídka půjčení daného kuchyňského vybavení. Ačkoliv tedy objektivně

dochází k *půjčení* vybavení, můžeme v něm vidět *darování* vstřícného gesta *půjčení* vybavení, jelikož v rámci mezilidských vztahů nejde ani tak o *půjčený kus*, nýbrž právě o to gesto.

Sdílení pak označuje vztah mezi jedinci navzájem a vybavením, kde není jasně stanoven vlastník, nebo když ten tuto věc ze svého soukromého vlastnictví vyvazuje³¹. Na rozdíl od *půjčení* nevyvolává *sdílení* pocit vděku, nýbrž upevňuje pocit sounáležitosti, rovnosti. Odvrácenou stranou *sdílení* (především v případě kolejniho vybavení) je v případě některých studentů nedostatečný pocit mravní zodpovědnosti vůči tomuto vybavení, kdy ho svým počínáním poškozují nebo znečišťují, přestože by s vlastním nebo *půjčeným* vybavením takto nezacházeli.

Kromě kvality a délky vzájemných vztahů je dalším faktorem, který podněcuje vznik fenoménu *půjčení* či *sdílení* především omezenost užitého prostoru. Jedná se především o úložný prostor v kuchyňce na buňce, resp. obecně prostor na pokojích bez sociálního zařízení. Pokud rozšíříme fenomén *sdílení* a *půjčování* i na potraviny, lze jeho příklad nalézt i ve společné lednici, kde by duplicita potravin při větším počtu „společníků“ obecně omezovala její praktické využití.

Při rozhovorech jsem se setkal především s *půjčováním*. Ačkoliv student přenechá své vybavení k volnému užívání svým spolubydlícím, stále zde přetrvává jeho dominantní vlastnický nárok. Skutečné *sdílení* se objevilo pouze v případech, kdy bylo vybavení ponecháno na pokoji svým předchozím majitelem, případně bylo samotné jeho pořízení učiněno s účastí celé skupiny. Dále pak již byly *sdíleny* pouze některé vybrané potraviny, jejichž následné doplňování se řešilo vzájemnou dohodou mezi spolubydlícími.

Společné jídlo se na koleji také vyskytuje v podobě více či méně organizovaných akcí. Odehrávají se zde různá přátelská posezení, kdy se skupinka obyvatel koleje a případně i dalších hostů sejde u jednoho z nich na pokoji nebo ve společných prostorách a tráví společně volný čas. Smyslem těchto akcí je především odpočinek od starostí spojených se studiem a prací, dále pak zábava v kolektivu vrstevníků. Jedná

³¹ Z perspektivy těchto jevů se lze dívat i na kolejni vybavení, které je svoji podstatou ambivalentní. Jednak je studentovi ze strany správy koleje *propůjčeno* za úplatu (studentem zaplacený nájem) a jedincův závazek je institucionalizovaný v Kolejním řádu. Zároveň ho však *sdílí* s ostatními obyvateli koleje, jelikož na něj mají všichni obdobný nárok.

se o kolejní obdobu hodování a sousedské pohostinnosti, při kterých dochází k upevňování vzájemných vztahů.

Ačkoliv se výzkum snaží nabídnout odpovědi a vysvětlení některých jevů spojených se stravováním studentů na koleji, stejně tak se díky němu otvírá i mnoho dalších otázek, na které bude třeba odpovědět v budoucnu. První z nich je spojena se samotnou Kolejí Hvězda – jsou podmínky na ní panující obdobné těm, které lze nalézt na jiných pražských kolejích? A jak se případně tyto rozdíly podepisují na stravování tamějších studentů? K tomu by bylo třeba uskutečnit několik obdobných šetření, které by měly za účel srovnat tyto podmínky, ve kterých se studenti stravují. Pokud by se výzkumný záměr ještě více rozšířil, bylo by do něj zahrnout i srovnání stravování studentů bydlících u rodičů či v podnájmu (sám/se spolubydlícími). Tím by došlo k prozkoumání stravování studentů do větší hloubky a hlavně by došlo k zvýraznění vlivu daných prostředí na chování jedince.

Na závěr je nutno říci, že se na stravování studentů silně podepisuje jejich kolejní společenský život, jehož strůjcem je si do jisté míry každý sám. Díky výzkumu jsem zjistil, že závisí velmi na samotném člověku, jak bude se svým časem stráveným na koleji nakládat. Lze ho strávit v anonymně zavřeného pokoje izolovaný od svého okolí - dokonce i od svého spolubydlícího. Díky svým specifickým podmínkám však kolej umožňuje člověku trávit čas s dalšími mladými a hlavně jinými lidmi. A jíst s nimi. Lze si zde vytvořit pevný přátelský vztah se spolubydlícím, stát se součástí větší komunity studentů nebo bydlet s partnerem ve společné domácnosti. A právě při těchto příležitostech je přítomno jídlo, které však nestojí na okraji, ale je pevnou součástí společenského života stejně jako pozdrav nebo gesto.

Summary

During my research I tried to open up how boarding of students, living in dormitory Hvězda, takes place in and how they considered the importance of it in their lives. Results of interviews and following analyze point out that students in the first months of their stay just transfer their existing habits from home to dormitory environment. Breakfast at dormitory is the same as before at home. The reason of that is the similarity of these two situations. In both cases, students are eating breakfast alone without supervision of another person and then go to school. The conditions prevailing at the university limit students' options of boarding. Short breaks often do not allow an adequate lunch, therefore students select products that can be quickly eaten and taken into classrooms. After the return to dormitory there is also a transfer of dietary habits in preparing their own meals.

In that case we are not talking about home cuisine, but the habits associated with situations in which students were alone at home temporarily. There are three types of meals in dormitory. First, the students prepare food brought from home. Second, they are cheating themselves by eating simple meals, only to appease hunger (pasta, sausages, and instant meals). Third, they indulge and prepare food which was just rarely back at home (pizza, stake, chips, etc.). Students choose the easiest way for cooking – they buy instant meals and “ready-to-cook food”. Boarding is considered as unimportant part of their life, just routine. “Food is often reduced to the same act as the daily cleaning of teeth” [Dvořáková-Janů 1999: s. 18; translated by M.P.]. Free time, money and power are not supposed to waste for cooking.

But there is a change in case of dining with a partner. In this example, food is used as an instrument of self-presentation and the student is trying to impress a partner. If it is often that partners dine together, student may get used to better meals and their preparing. Dietary change can also be caused by a total transformation of attitudes toward boarding. The attitude can be changed by, for example, the confrontation with the existing long-term consequences of eating - weight gain, worsening health and fitness loss. Such a change may be associated with the change of lifestyle at all. Dietary change can also affect relationships with parents. During a visit at home students are forced to obey dining habits of parents. If their habits vary widely, students can express dissatisfaction or even refuse food.

At the beginning of his stay at dormitory, students make up their own "household". First they work only with their own equipment. But the better the relationship between the roommates are, the more they can lend each other equipment. In turn this borrowing reinforces those relationships. Some equipment roommate shares it belongs to all. This sharing reinforces the sense of equality among students.

Joint food is part of dormitory social life. This may be a neighbourhood coffee break or even larger events where in addition to consuming food alcohol is used. This is the dormitory equivalent of neighbourly hospitality and feasting, in which there is a consolidation of mutual relations.

Použitá literatura

BERANOVÁ, Magdalena. *Jídlo a pití v pravěku a ve středověku*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2005, 359 s., [16] s. barev. obr. příl. ISBN 80-200-1340-7.

BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 335 s. ISBN 978-80-7367-378-9.

BRILLAT-SAVARIN, Jean Anthelme a GÁLOVÁ, Mária Marta, ed. *Fyziológia chuti, alebo, Úvahy o gastronomickom umení: dielo teoretické, historické a súčasné, venované parížskym gastronómom*. 1. vyd. Bratislava: Tatran, 1987. 211 s. Svetová tvorba; Zv. 185.

CANETTI, Elias. *Masa a moc*. Vyd. 2., (v nakl. Academia 1.). Praha: Academia, 2007, 622 s. ISBN 978-80-200-1512-9.

DVOŘÁKOVÁ-JANŮ, Věra. *Lidé a jídlo*. Vyd. 1. Praha: ISV nakladatelství, 1999, 182 s. ISBN 80-85866-41-2.

FELCMAN, Ondřej, MUSIL, František, ČECHURA, Jaroslav. *Dějiny východních Čech: v pravěku a středověku (do roku 1526)*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, 825 s. ISBN 978-80-7422-003-6.

FRANĀKOVÁ, Slávka a Věra DVOŘÁKOVÁ-JANŮ. *Psychologie výživy a sociální aspekty jídla*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2003, 256 s. ISBN 80-246-0548-1.

GLASSNER, Jean-Jacques. *Mezopotámie: 34. století př.n.l. až 539 př.n.l.* Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, 309 s. ISBN 80-7106-664-8.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.

MAUSS, Marcel. *Esej o daru, podobě a důvodech směny v archaických společnostech*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, 201 s. ISBN 80-85850-77-x.

MONTANARI, Massimo. *Hlad a hojnost: dějiny stravování v Evropě*. Praha: Lidové noviny, 2003, 227 s. ISBN 80-7106-560-9.

Velký sociologický slovník. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996, s. 749-1627. ISBN 80-7184-310-5.

STOLIČNÁ-MIKOLAJOVÁ, Rastislava. *Jedlo ako kľúč ku kultúre: geneticko-historické a sémantické aspekty nášho stravovania*. Martin: Matica slovenská, 2004, 166 s. ISBN 80-7090-765-7.

SILVERMAN, David. *Ako robiť kvalitatívny výskum: praktická príručka*. Bratislava: Ikar, 2005, 327 s. ISBN 80-551-0904-4.

SOKOL, Jan. *Filosofická antropologie: člověk jako osoba*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, 222 s. ISBN 80-7178-627-6.

SOUKUP, Václav. *Přehled antropologických teorií kultury*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, 229 s. ISBN 80-7178-328-5.

ŠEĎOVÁ, Klára, ŠVAŘÍČEK, Roman. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

VAN GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: Lidové noviny, 1997, 201 s. ISBN 80-7106-178-6.

ŠTAMPACH, I. O. Náboženství a jídlo. *Dingir*, 2005, č. 1, s. 9-10. Dostupné z [www: <http://www.sekty.cz/www/stranky/studie/Nabozenstviajidlo.pdf>](http://www.sekty.cz/www/stranky/studie/Nabozenstviajidlo.pdf).

Seznam příloh

Příloha č. 1: Přehled studentů (tabulka)

Příloha č. 2: Kolejní kuchyňky (fotogalerie)